

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ



ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

New technologies and migration policy in Europe: Are refugees and migrants sufficiently protected?

Νέες τεχνολογίες και μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη: είναι επαρκής η προστασία των προσφύγων και των μεταναστών;

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΣΙΜΠΙΔΑ (ΑΜ 2122Μ032)

ΑΘΗΝΑ, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Ελένη Κουτσοιράκη

Βασίλης Χατζόπουλος

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Περιεχόμενα	
Εισαγωγή.	1
Μεθοδολογική προσέγγιση και χρησιμότητα.	5
Ορισμοί και διευκρινίσεις.	6
1. Το συγκείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο.	7
1.1 Το νέο Σύμφωνο και οι τάσεις στην ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση και το άσυλο.	7
1.2. Η εξωτερίκευση της φύλαξης των ευρωπαϊκών συνόρων και των διαδικασιών ασύλου ή απόδοσης άλλου καθεστώτος.	11
1.3. Βία στα σύνορα: επαναπροωθήσεις στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε.	14
2. Η χρήση νέων τεχνολογιών στη μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρώπη.	15
2.1 Χρήση νέων τεχνολογιών από Οργανισμούς της Ε.Ε. και τα κράτη μέλη.	15
2.2 Χρήση νέων τεχνολογιών στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου από τα κράτη- μέλη της ΕΕ.	22
2.3 Η χρήση νέων τεχνολογιών υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού πλαισίου για τη μετανάστευση και το άσυλο.	23
3. Επιπλοκές από τη χρήση νέων τεχνολογιών στα ανθρώπινα δικαιώματα.	27
3.1 Απαγόρευση των διακρίσεων και αρχή της ισότητας.	28
3.2 Κράτος δικαίου, διαδικαστικές εγγυήσεις και πρόσβαση στη δικαιοσύνη.	30
4. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ	32
4.1. Ο Κανονισμός για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για την τεχνητή νοημοσύνη (AI Act) 32	
4.2 Αξιολόγηση του προτεινόμενου κανονισμού σε σχέση με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ειδικότερα των δικαιωμάτων των μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων διεθνή προστασία.	41
Συμπεράσματα- Επίλογος.	48

Εισαγωγή.

Η χρήση νέων τεχνολογιών αποτελεί σήμερα μέρος της ζωής και της καθημερινότητας των ανθρώπων, ιδίως των ανεπτυγμένων κρατών. Αλγοριθμικά συστήματα και συστήματα που χρησιμοποιούν τεχνητή νοημοσύνη τα οποία μπορούν να κάνουν προβλέψεις, να αναλύσουν δεδομένα και να διατυπώσουν προτάσεις έχουν ανοίξει νέους ορίζοντες και μπορούν να υποστηρίξουν τη λήψη αποφάσεων σε πολλούς τομείς. Χρησιμοποιούνται ευρέως στον ιδιωτικό τομέα¹ για σκοπούς όπως ο καθορισμός της τιμής των προϊόντων, η προσέγγιση προσφοράς και ζήτησης, η απόφαση για την επιλογή ανθρώπινου δυναμικού, για στοχευμένη διαφήμιση ή τιμολόγηση, στις υπηρεσίες μίσθωσης και τουρισμού. Ταχέως αυξανόμενη είναι η χρήση της και στο δημόσιο τομέα² για να καθορίσει πολιτικές εκπαίδευσης, κοινωνικής πρόνοιας και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, για τον εντοπισμό και την καταπολέμηση της απάτης και της φοροδιαφυγής, για να διευκολύνει τη διοίκηση (και σε ορισμένες περιπτώσεις και την απονομή³) της δικαιοσύνης και τη ρύθμιση των μέσων ενημέρωσης.

Στο πλαίσιο της ευρύτερης προβολής της τεχνητής νοημοσύνης, τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών που μπορούν να αξιοποιηθούν στον τομέα της μετανάστευσης έχει αυξηθεί. Διάφορες τεχνολογίες και μεγάλες βάσεις δεδομένων χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια στον τομέα της μετανάστευσης από

¹ IBM, Introducing watsonx: The future of AI for business, 9 Μαΐου 2023, <https://www.ibm.com/blog/introducing-watsonx-the-future-of-ai-for-business/>
Techwire Asia, Here are the most common uses of AI you can find today, 19 Μαΐου 2023, <https://techwireasia.com/2023/05/here-are-the-most-common-uses-of-ai-you-can-find-today/>
Gem Siocon, Ways AI is Changing HR Departments, Business News Daily, 22 Ιουνίου 2023, <https://www.businessnewsdaily.com/how-ai-is-changing-hr>

² Edward Helmore, Artificial Intelligence- coming to a government near you soon?, The Guardian, 22 Απριλίου 2023, <https://www.theguardian.com/technology/2023/apr/22/artificial-intelligence-ai-us-government>
Janna Brancolini, Italy Turns to AI to Find Taxes in Cash-First Evasive Culture, Bloomberg Tax, 31 Οκτωβρίου 2022, <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/italy-turns-to-ai-to-find-taxes-in-cash-first-evasive-culture>

³ Karen Hao, AI is sending people to jail- and getting it wrong, MIT Technology Review, 21 Ιανουαρίου 2019, <https://www.technologyreview.com/2019/01/21/137783/algorithms-criminal-justice-ai/>
Jason Tashea, Courts are using AI to sentence criminals. That must stop now, Wired, 7 Απριλίου 2017, <https://www.wired.com/2017/04/courts-using-ai-sentence-criminals-must-stop-now/>

κυβερνήσεις⁴, διεθνείς οργανισμούς⁵ και από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής ενώ είναι αναμφισβήτητο ότι η τεχνολογία, και ιδίως η χρήση κινητών τηλεφώνων, μέσων κοινωνικής δικτύωσης και άλλων εφαρμογών έχει μεταβάλει- και σε μεγάλο βαθμό διευκολύνει, τους ίδιους τους πρόσφυγες και μετανάστες⁶ στη διαδρομή τους προς τις χώρες προορισμού.

Στην Ευρώπη, η Ε.Ε και τα ευρωπαϊκά κράτη χρησιμοποιούν μεγάλες βάσεις δεδομένων και νέες τεχνολογίες για την επιτάχυνση και τη διευκόλυνση των διοικητικών διαδικασιών, για την πρόβλεψη των τάσεων στη μετανάστευση και φυσικά για τη φύλαξη των συνόρων. Νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται σχεδόν σε όλα τα στάδια της μεταναστευτικής διαδρομής από την αναχώρηση έως την άφιξη και την υποδοχή, από τις διαδικασίες απόδοσης καθεστώτος έως την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών, συνήθως για να επικουρήσουν και σπανιότερα για να αντικαταστήσουν ανθρώπινες ενέργειες.

Πέρα από τα σημαντικά οφέλη της χρήσης των νέων τεχνολογιών έχουν πολλαπλώς επισημανθεί και διερευνηθεί οι επιπλοκές που αυτές προκαλούν στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι προκλήσεις που θέτουν στην προστασία τους. Η αντικειμενικότητα και ουδετερότητα της τεχνολογίας αποτελεί μια αφήγηση που έχει τεκμηριωμένα καταρριφθεί παρά τη συχνή επίκλησή της μέχρι και σήμερα. Γίνεται δεκτό ότι τα προϊόντα της τεχνολογικής ανάπτυξης αντικατοπτρίζουν τις αξίες και τα συμφέροντα εκείνων που επηρεάζουν το σχεδιασμό και τη χρήση τους⁷ ενώ υποστηρίζεται ότι συχνά αντανακλούν τις δομικές ανισότητες και διακρίσεις που υφίστανται στις κοινωνίες⁸. Έννοιες

⁴ IRCC Minister Transition Binder 2021: Digital Platform Modernization and Transformation at IRCC, <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/transparency/transition-binders/minister-2021/digital-platform-modernization-transformation.html>

Gideon, Chr., (2023) AI Facial Recognition Technology in the Canadian Immigration System, CILA, <https://cila.co/ai-facial-recognition-technology-in-the-canadian-immigration-system/>

Elle Hunt, Facial Recognition to replace passports in security overhaul at Australian airports, The Guardian, 22 Ιανουαρίου 2017, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jan/22/facial-recognition-to-replace-passports-in-security-overhaul-at-australian-airports>

⁵ Sánchez-Monedero, J. (2018). *The datafication of borders and management of refugees in the context of Europe*. Cardiff University. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/128361/>

Nalbandian, L. *An eye for an 'I': a critical assessment of artificial intelligence tools in migration and asylum management*. CMS 10, 32 (2022). <https://doi.org/10.1186/s40878-022-00305-0>

⁶ Gelb, S., Krishnan, A. (2018) Technology, migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://odi.org/en/publications/technology-migration-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development/>

⁷ Langdon Winner, *The Whale and The Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology* (Chicago, University of Chicago Press, 1986), p. 29.

⁸ Benjamin, P. (2019), *Race After Technology*, Cambridge, United Kingdom, Polity Press, Noble, S., (2018) *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism* New York, New York University Press.

όπως η αποτελεσματικότητα ως κριτήριο αξιολόγησης της χρήσης τους είναι ανεπαρκείς και επικίνδυνες. Ιδίως όταν νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται σε ευαίσθητους τομείς όπως αυτός της μετανάστευσης και του ασύλου, η αξιολόγηση της χρήσης τους οφείλει να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου εφαρμόζονται, τα δε οφέλη πρέπει να σταθμίζονται προσεκτικά με τους κινδύνους και τις επιπλοκές που προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει η χρήση τους στα άτομα που επηρεάζονται άμεσα απ' αυτή, εν προκειμένω στους μετανάστες, τους πρόσφυγες και τους αιτούντες διεθνή προστασία.

Έτσι, οι νέες τεχνολογίες που εφαρμόζονται, δοκιμάζονται ή αναπτύσσονται με χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών κρατών ή της Ε.Ε πρέπει να εξεταστούν λαμβάνοντας υπόψη το ευρωπαϊκό συγκείμενο όπως αυτό αναδεικνύεται από τις πολιτικές κατευθύνσεις τις ΕΕ και τις ενέργειες των ευρωπαϊκών κρατών στον τομέα αυτό. Η διαχείριση της μετανάστευσης, συμπεριλαμβανομένου του ασύλου, αποτελεί κεντρικό ζήτημα της ευρωπαϊκής πολιτικής καθώς τα ευρωπαϊκά κράτη, ιδίως από το 2010 και μετά, βρέθηκαν αντιμέτωπα με καταστάσεις που έθεσαν σε αμφισβήτηση τις αντοχές και τις δυνατότητες του ευρωπαϊκού συστήματος διαχείρισης της μετανάστευσης και άσκησαν αφόρητη πίεση στις κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών κρατών.

Θέλοντας να αναδείξει με ευγενικό τρόπο την αντίφαση ανάμεσα στην επιμονή των ανεπτυγμένων κρατών να παραμένουν μέρη και να δεσμεύονται από διεθνείς συνθήκες τις οποίες δεν επιθυμούν να εφαρμόσουν ενώ παράλληλα αναζητούν τρόπους για να αποφύγουν την τήρηση των υποχρεώσεών τους από αυτές, ο James C. Hathaway έχει χαρακτηρίσει τη στάση τους απέναντι στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο ως «σχιζοφρενική».⁹ Μιλώντας ειδικότερα για την Ευρώπη, η ταλάντευση αυτή αποκτά μια υπαρξιακή διάσταση καθώς αναδεικνύει τις ρωγμές σε αυτό που αποκαλείται κοινή ευρωπαϊκή κληρονομία και περιλαμβάνει έννοιες όπως το κράτος δικαίου και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰ αλλά και στην αλληλεγγύη των κρατών μελών που κατοχυρώνεται στο άρθρο 222 της Συνθήκης για την Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ) και αποτελεί θεμελιώδη αξία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Παρά τις διαρκείς υπενθυμίσεις για την ανάγκη διασφάλισης του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε κάθε διακήρυξη, σχέδιο ή νομοθετικό κείμενο

⁹ Hathaway, James C. (2015), *Non-Refoulement in a World of Cooperative Deterrence*, T. Gammeltoft-Hansen, co-author. Colum. J. Transnat'l L. 53, no. 2: 235-84, <https://repository.law.umich.edu/articles/1485/>

¹⁰ Tuori, K. (2022). *The invention of the European legal tradition and the narrative of rights*. Journal of European Studies, 52(3-4), 204-218. <https://doi.org/10.1177/00472441221115569>

της Ε.Ε που αφορά τη μετανάστευση και το άσυλο- οι οποίες τα τελευταία χρόνια φθίνουν σε σύντομες αναφορές, η ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση και το άσυλο σήμερα δεν καταλείπει καμία αμφιβολία ότι το εκκρεμές βρίσκεται από την άλλη πλευρά.

Οι νέες τεχνολογίες στον τομέα της μετανάστευσης επιστρατεύονται για την υποβοήθηση μιας πολιτικής που βασίζεται στην αντιμετώπιση της μετανάστευσης ως διαρκούς κρίσης και απειλής για την ασφάλεια των ευρωπαϊκών κρατών. Οι επιλογές της Ε.Ε. αλλά και των ευρωπαϊκών κρατών ξεχωριστά επικεντρώνονται στην κατά το δυνατόν μεγαλύτερη συρρίκνωση του αριθμού των ανθρώπων που φτάνουν στα σύνορά της ΕΕ και ακόμα περισσότερο εκείνων που θα καταφέρουν να τα διέλθουν και να λάβουν κάποιο καθεστώς νόμιμης διαμονής, συρρικνώνοντας αναγκαστικά και την προστασία των δικαιωμάτων τους.

Σήμερα, η ΕΕ επιχειρεί να θέσει τα πρώτα- δυνητικά παγκόσμια, πρότυπα για τη ρύθμιση της τεχνητής νοημοσύνης με την πρότασή της για έναν Κανονισμό για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη, γνωστό και ως AI Act αλλά και άλλες συναφείς πρωτοβουλίες όπως η πρόταση για μια Οδηγία για την προσαρμογή των κανόνων περί εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης στην τεχνητή νοημοσύνη¹¹, οι οποίες ωστόσο δεν θα εξεταστούν στην παρούσα εργασία. Ο προτεινόμενος Κανονισμός επιχειρεί μια ασυνήθιστη προσέγγιση που προσπαθεί να συνδυάσει τα πρότυπα των ρυθμίσεων που αφορούν την ασφάλεια προϊόντων και υπηρεσιών, εντασσόμενος στο Νέο Νομοθετικό Πλαίσιο (NLF) με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η διακινδύνευση των οποίων αναγνωρίζεται και επισημαίνεται σε πολλά σημεία της ανακοίνωσης της Επιτροπής για την ευρωπαϊκή προσέγγιση της τεχνητής νοημοσύνης και σε άλλα κείμενα πολιτικής της ΕΕ.

Στην παρούσα εργασία, ξεκινώντας από μια παρουσίαση των βασικών πυλώνων της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής και των νέων τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου, θα παρουσιαστούν τα προβλήματα, οι επιπλοκές στο πλέγμα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι προβληματισμοί που αναδύονται από τη χρήση τους όπως έχουν επισημανθεί από τα ίδια τα όργανα της ΕΕ, διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και θα εξεταστεί, ενόψει

¹¹ European Commission. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive) (AILD)*. COM(2022) 496 final (European Commission, 2022)

της αναμενόμενης ψήφισης του Κανονισμού για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη, το κατά πόσο οι προβληματισμοί αυτοί και οι επιπλοκές απαντώνται με τρόπο ικανοποιητικό από τον Κανονισμό, ειδικότερα στο πεδίο της μετανάστευσης και του ασύλου.

Μεθοδολογική προσέγγιση και χρησιμότητα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στο τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου μέσα από το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το πλέγμα της νομικής προστασίας των προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών αλλά και την αρχή του κράτους δικαίου. Η προσέγγιση αυτή αξιολογείται ως σημαντική διότι το σε μεγάλο βαθμό αρρύθμιστο περιβάλλον της τεχνητής νοημοσύνης έχει αναπτυχθεί με κίνητρο την εξυπηρέτηση των ιδιωτικών συμφερόντων των εταιρειών που αναπτύσσουν και παρέχουν τέτοιες τεχνολογίες σε συνδυασμό, όσον αφορά την ΕΕ, με τις πολιτικές προτεραιότητες των κρατών οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη συρρίκνωση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, ιδίως στον τομέα της μετανάστευσης, από την αποτροπή και ενίοτε τη βία κατά των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνηση προς αυτά αλλά και την εξωτερίκευση της φύλαξης των συνόρων και των διαδικασιών απόδοσης προσφυγικού ή άλλου καθεστώτος νόμιμης διαμονής.

Έτσι, αφού παρουσιαστεί το ευρωπαϊκό πλαίσιο για τη μετανάστευση και το άσυλο, δηλαδή τόσο η πολιτική όσο και η νομική του διάσταση και οι έως σήμερα γνωστές χρήσεις των νέων τεχνολογιών, θα αναλυθούν οι βασικές επιπλοκές που προκαλούνται στην άσκηση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εξετάζονται περαιτέρω κρίσιμα ζητήματα που σχετίζονται με διαδικαστικές εγγυήσεις οι οποίες αντανakλούν θεμελιώδη δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη δικαστική προστασία και ως τέτοιες ισχύουν στα κράτη μέλη και εφαρμόζονται στις διοικητικές διαδικασίες που αφορούν τη μετανάστευση και το άσυλο.

Για το σκοπό αυτό αναλύονται κείμενα πολιτικής της ΕΕ και διεθνών οργανισμών, νομοθετικά κείμενα και νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Δικαστηρίου της Ε.Ε. αλλά και η πρακτική τόσο της ΕΕ και των οργανισμών της, όσο και των κρατών μελών αντλώντας ιδίως από τη βιβλιογραφία του δικαίου αλλά και της πολιτικής επιστήμης, των τεχνολογικών σπουδών και της φιλοσοφίας της επιστήμης. Η ανάλυση βασίζεται σε αρχές που κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, σε άλλα συναφή κείμενα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας αλλά και σε αρχές που κατοχυρώνονται σε διεθνή νομικά κείμενα που έχουν επικυρώσει τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και κείμενα ήπιου δικαίου όπως οδηγίες/ συστάσεις διεθνών οργανισμών. Σημαντικό μέρος της ανάλυσης βασίζεται επίσης σε κείμενα οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και ακαδημαϊκών που έχουν ασχοληθεί με τη διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον τομέα της εφαρμογής νέων τεχνολογιών στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου.

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η εφαρμογή νέων τεχνολογιών στο τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου δημιουργεί σοβαρούς προβληματισμούς που σχετίζονται με την προστασία του ιδιωτικού βίου και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Επιπλέον, ο προτεινόμενος Κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη τέμνεται και περιπλέκεται σε πολλά σημεία με τον Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (GDPR) αλλά και πέραν αυτού με άλλους κανονισμούς ή προτεινόμενους κανονισμούς όπως ενδεικτικά αυτούς που αφορούν τις ψηφιακές υπηρεσίες (Digital Services Act), την ευθύνη προϊόντων (Revised Product Liability Directive) και τη διακυβέρνηση δεδομένων (Data Governance Act) με τους οποίους θα πρέπει να «διαβάζεται» παράλληλα. Τα ζητήματα αυτά δεν εξετάζονται στην παρούσα εργασία αφενός διότι λόγω της έκτασής τους θα μπορούσαν να αποτελέσουν το καθένα αντικείμενο ξεχωριστής εργασίας, αφετέρου επειδή κρίνεται σκόπιμο στο πρώιμο στάδιο που βρίσκεται να εξεταστεί ο προτεινόμενος Κανονισμός αυτοτελώς και να παρουσιαστούν αναλυτικά το πνεύμα και το περιεχόμενό του.

Ορισμοί και διευκρινίσεις.

Νέες τεχνολογίες: τα συστήματα ή τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την αυτοματοποίηση διαδικασιών είτε επικουρικά είτε αντικαθιστώντας ανθρώπους, είτε χρησιμοποιούν απλούς αλγόριθμους είτε πιο σύνθετα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης.

Αυτοματοποιημένα συστήματα λήψης αποφάσεων: η κατηγορία των τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται είτε για να επικουρήσουν είτε για να αντικαταστήσουν την κρίση που διαφορετικά θα σχημάτιζε ένας διοικητικός δικαστής, ένας υπάλληλος των υπηρεσιών που σχετίζονται με τη μετανάστευση ή το άσυλο, ένας αστυνομικός/συνοριοφύλακας ή ένας σύμβουλος που λαμβάνει αποφάσεις για τη διαχείριση και τη διοίκηση της μετανάστευσης

και του συστήματος ασύλου.¹² Οι λόγοι για την αντικατάσταση των ανθρώπων με αυτοματοποιημένα υπολογιστικά συστήματα εντοπίζονται συνήθως σε θέματα επεξεργασίας δεδομένων μεγάλης κλίμακας, ταχύτητας, όγκου και κλίμακας λήψης αποφάσεων, και σε πολλές περιπτώσεις σε προσδοκίες για χαμηλότερα ποσοστά σφαλμάτων σε σύγκριση με τους ανθρώπους.¹³

Μηχανική μάθηση (machine learning): η τεχνική με την οποία ένας αλγόριθμος εκπαιδεύεται χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο, υπάρχον, σώμα δεδομένων, το οποίο του επιτρέπει να ταξινομεί και «γενικεύει πέρα από τα παραδείγματα του συνόλου της εκπαίδευσής του».

Δεδομένα εκπαίδευσης (training data): το σώμα δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκπαίδευση του αλγόριθμου. Σημειώνεται ότι η ποιότητα των δεδομένων εκπαίδευσης επηρεάζει την ποιότητα των δεδομένων εξόδου (output), δηλαδή του αποτελέσματος στο οποίο καταλήγει ο αλγόριθμος.¹⁴

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η χρήση νέων τεχνολογιών στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου στην ΕΕ και οι επιπλοκές της στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων διεθνή προστασία.

1. Το συγκείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο.

1.1 Το νέο Σύμφωνο και οι τάσεις στην ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση και το άσυλο.

Μετά την αποτυχία της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για το Άσυλο¹⁵ του 2015 η οποία οφείλεται στην απόλυτη αδυναμία να επιτευχθεί συμφωνία στο σύστημα Δουβλίνου,

¹² Bots at the Gate: A Human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada's Immigration and Refugee System," Citizen Lab and International Human Rights Program (Faculty of Law, University of Toronto) Research Report No. 114, University of Toronto, September 2018., σελ. 3

¹³ Council of Europe (2018), "Algorithms and Human Rights: Study on the Human Rights Dimensions of Automated Data Processing Techniques and Possible Regulatory Implications", σελ. 27-28, <https://rm.coe.int/algorithms-and-human-rights-en-rev/16807956b5>

¹⁴ Bots at the Gate: A Human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada's Immigration and Refugee System," Citizen Lab and International Human Rights Program (Faculty of Law, University of Toronto) Research Report No. 114, University of Toronto, September 2018., σελ. 3

¹⁵ COM (2015)240. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/226727/Session_1_-_communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf

δηλαδή στο σύστημα κατανομής της ευθύνης στα κράτη μέλη για την εξέταση των αιτήσεων ασύλου, και υπό το βάρος της συνεχιζόμενης αντιμετώπισης του μεταναστευτικού και προσφυγικού ζητήματος ως κρίσης, το νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο καλωσορίστηκε ως μια «νέα αρχή» στη διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου¹⁶. Το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο είναι μια δέσμη νομοθετικών μεταρρυθμιστικών προτάσεων που υπέβαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Σεπτέμβριο του 2020 και αναμένεται να ψηφιστεί πριν από τις ευρωπαϊκές εκλογές του Ιουνίου του 2024. Το Σύμφωνο αποσκοπεί «στη διαχείριση και την ομαλοποίηση της μετανάστευσης μακροπρόθεσμα, παρέχοντας ασφάλεια, σαφήνεια και αξιοπρεπείς συνθήκες για τους ανθρώπους που φθάνουν στην ΕΕ. Επιδιώκει επίσης να καθιερώσει μια κοινή προσέγγιση για τη μετανάστευση και το άσυλο που θα βασίζεται στην αλληλεγγύη, την υπευθυνότητα και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».¹⁷

Προηγουμένως και στον απόηχο αυτού που ονομάστηκε «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε υποβάλλει το 2016 επτά νομοθετικές προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου οι οποίες καθυστέρησαν λόγω των έντονων διαφορών μεταξύ των κρατών μελών αλλά και μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου τις Ε.Ε, σχετικά με τους προτεινόμενους κανονισμούς για τη διαδικασία ασύλου και για το σύστημα Δουβλίνου. Το νέο Σύμφωνο σε μεγάλο βαθμό βασίζεται σε αυτές τις νομοθετικές προτάσεις, κάποιες από τις οποίες κατέληξαν σε συμφωνία ήδη από το 2021 και υιοθετήθηκαν, προσθέτοντας προτάσεις για κανονισμούς που αφορούν τη θέσπιση ελέγχου διαλογής (*screening*) πολιτών τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε και την αντιμετώπιση κρίσεων και ανωτέρας βίας.

Το Σύμφωνο περιλάμβανε πέντε νομοθετικές προτάσεις και τέσσερις συστάσεις. Ειδικότερα, προτείνονται: ένας Κανονισμός για τη θέσπιση ελέγχου διαλογής υπηκόων τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα, τροποποιήσεις στον Κανονισμό για τις διαδικασίες ασύλου, ένας Κανονισμός για την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης και ανωτέρας βίας στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου, ένας Κανονισμός για τη Διαχείριση του Ασύλου και της Μετανάστευσης και ένας νέος Κανονισμός Eurodac. Περαιτέρω, το Σύμφωνο περιλάμβανε μια σύσταση για την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης, για την

¹⁶ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en

¹⁷ https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/new-pact-migration-and-asylum_en

επανεγκατάσταση (Relocation), για επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης από ιδιωτικά σκάφη, ανθρωπιστική εισδοχή και συμπληρωματικές διαδρομές, διευκόλυνση παράνομης εισόδου.¹⁸ Έως τις αρχές του 2022, όταν η γαλλική Προεδρεία κατάφερε να επιτύχει συμφωνία πάνω σε τρεις κρίσιμες νομοθετικές προτάσεις: τη μεταρρύθμιση των Συνοριακών Κωδίκων Σένγκεν, τον Κανονισμό για το Screening και τον Κανονισμό Eurodac (recast), οι συζητήσεις γύρω από το Σύμφωνο προχωρούσαν αργά.

Τον Ιούνιο του 2023, το Συμβούλιο της ΕΕ υπό τη σουηδική προεδρία κατέληξε σε συμφωνία σχετικά με δύο φακέλους του Συμφώνου: τον Κανονισμό για το άσυλο και τη διαχείριση της μετανάστευσης και τον Κανονισμό για τις διαδικασίες ασύλου (APR). Ο Κανονισμός για το άσυλο και τη διαχείριση της μετανάστευσης, παρόλο που δεν αναφέρει πουθενά την τραυματική λέξη «Δουβλίνο» αφορά ακριβώς ό,τι και οι προηγούμενοι κανονισμοί για την εγκαθίδρυση ενός συστήματος κατανομής της ευθύνης μεταξύ των κρατών μελών για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου. Στοιχεία της συμφωνίας που επετεύχθη ωστόσο φαίνεται απλώς να επισφραγίζουν τη χρόνια διαφωνία μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης.¹⁹ Ειδικότερα, σύμφωνα με όσα συμφωνήθηκαν, οι κανόνες του Δουβλίνου βελτιώνονται ελαφρώς με έναν «υποχρεωτικό» μηχανισμό αλληλεγγύης με στόχο τη μετεγκατάσταση 30.000 αιτούντων άσυλο σε επίπεδο ΕΕ ετησίως ενώ η αρχή της ευθύνης του κράτους πρώτης εισόδου παραμένει ο κανόνας. Περαιτέρω και όσον αφορά τη μετεγκατάσταση επικράτησε ένα στοιχείο ευελιξίας καθώς τα κράτη μέλη θα έχουν την επιλογή είτε να δεχθούν άτομα είτε να καταβάλουν χορηγία 20.000 ευρώ για κάθε άτομο που δεν δέχονται. Αυτή η δυνατότητα εξαίρεσης από την αλληλεγγύη κινείται εξ ορισμού προς την εντελώς αντίθετη κατεύθυνση από τη δίκαιη κατανομή της ευθύνης, αφήνοντας στα κράτη μέλη που βρίσκονται στα σύνορα το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης.²⁰

Η χρήση των διαδικασιών στα σύνορα, των διαδικασιών απαραδέκτου και των ταχύρρυθμων διαδικασιών διευρύνεται χωρίς να υπάρχουν καθόλου εξαιρέσεις για

¹⁸ PICUM, The EU Migration Pact: Questions and Answers, 18 Οκτωβρίου 2021, διαθέσιμο στο:

<https://picum.org/blog/eu-migration-pact-questions-answers/>

¹⁹ De Bruycker, Philippe. 2020. *The New Pact on Migration and Asylum: What it is not and what it could have been*, EU Immigration and Asylum Law and Policy, eumigrationlawblog.eu, διαθέσιμο στο:

<https://eumigrationlawblog.eu/the-new-pact-on-migration-and-asylum-what-it-is-not-and-what-it-could-have-been/>

²⁰ Solidar Foundation, *EU Pact on Migration and Asylum: Member States' recent agreement is a severe blow back to protection standards in Europe*, 30 Ιουνίου 2023, <https://www.solidar.org/en/news/eu-pact-on-migration-and-asylum-member-states-recent-agreement-is-a-severe-blow-back-to-protection-standards-in-europe>

ευάλωτα πρόσωπα, οικογένειες ή παιδιά ενώ οι περισσότερες διαδικασίες θα πραγματοποιούνται όσο οι άνθρωποι βρίσκονται σε κράτηση. Η διαδικασία στα σύνορα θα είναι υποχρεωτική για πρόσωπα καταγόμενα από χώρες με ποσοστό αναγνώρισης προστασίας στην ΕΕ μικρότερο του 20% ²¹ επιλογή που πέραν της επιδείνωσης που θα φέρει στις συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής των κρατών που βρίσκονται στα σύνορα, όπως είναι τα ελληνικά νησιά, δημιουργεί προβληματισμούς για το κατά πόσο ενισχύει τις διακρίσεις με βάση την εθνικότητα²².

Πέραν της γιγάντωσης των διαδικασιών στα σύνορα η οποία τίθεται προς αποτροπή της λεγόμενης «δευτερογενούς μετακίνησης», η συμφωνία περιλαμβάνει τη διεύρυνση της προσέγγισης των συμφωνιών επανεισδοχής/επιστροφής σε ασφαλείς τρίτες χώρες. Η προσέγγιση αυτή, αναφερόμενη και ως η εξωτερική διάσταση του Συμφώνου, έχει άλλωστε περιγραφεί ως ένα από τα τρία επίπεδα του Συμφώνου με τα άλλα δύο να είναι η κοινή διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ και οι μηχανισμοί αλληλεγγύης και κατανομής της ευθύνης μεταξύ των κρατών μελών.²³ Το καινούργιο στοιχείο που προσθέτει η συμφωνία που επετεύχθη τον Ιούνιο του 2023 είναι η ιδέα ότι τα κράτη μέλη θα αξιολογούν το καθένα χωριστά ποια χώρα είναι ή όχι ασφαλής τρίτη χώρα για επιστροφή ή επανεισδοχή. Το στοιχείο αυτό αποτελεί άλλη μια αποτυχία για τη χάραξη κοινής γραμμής και διαχείρισης από τα κράτη της ΕΕ τα αποτελέσματα της οποίας βαρύνουν ιδίως τους μετανάστες και τους πρόσφυγες καθώς κινδυνεύουν ακόμα περισσότερο να επιστραφούν σε χώρες με αμφίβολες εγγυήσεις ως προς την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων.²⁴

Από τις συζητήσεις από το 2010 έως σήμερα το αφήγημα της κρίσης εξακολουθεί να κυριαρχεί στη δημόσια συζήτηση για το άσυλο και τη μετανάστευση. Η Ευρώπη παρουσιάζεται ως απειλούμενη από την παράτυπη άφιξη αιτούντων άσυλο και η πολιτική επικεντρώνεται στον έλεγχο των συνόρων και την αποτροπή, αντί για τη βελτίωση των εγχώριων συστημάτων ασύλου και τη δημιουργία ασφαλών και νόμιμων διαδρομών για

²¹ *Migration Pact Agreement Point by Point*, 9 Ιουνίου 2023, European Council on Refugees and Exiles, διαθέσιμο στο: <https://ecre.org/editorial-migration-pact-agreement-point-by-point/>

²² *The New European Union Pact on Migration: Racializing Migration To and In Europe*, European Network Against Racism, 20 Ιουνίου 2023, <https://www.enar-eu.org/wp-content/uploads/The-New-EU-Pact-on-Migration-Racializing-Migration-to-and-in-Europe-Formatted.pdf>

²³ Christopher Hein, *Old wine in new bottles? Monitoring the debate on the New EU Pact on Migration and Asylum*, Heinrich-Böll-Stiftung, 16 Ιουνίου 2021, διαθέσιμο στο: https://eu.boell.org/en/2021/06/16/old-wine-new-bottles-monitoring-debate-new-eu-pact-migration-and-asylum#_ftn1

²⁴ Christopher Hein, ο.π.

τους πρόσφυγες.²⁵ Οι οποίες διακηρύξεις για τη δημιουργία ασφαλών διαδρομών συρρικνώθηκαν σε προτάσεις όπως οι προτάσεις για συμφωνίες «Talent Partnership» και για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών με τρίτες χώρες, μέσω των οποίων η ΕΕ θα παρέχει στήριξη για την ανάπτυξη ικανοτήτων (*capacity building*) όσον αφορά την επιβολή του νόμου και τις επιχειρησιακές ικανότητες, την ανταλλαγή πληροφοριών και τις δράσεις επί τόπου μέσω κοινών επιχειρήσεων και κοινών ομάδων έρευνας, καθώς και εκστρατείες ενημέρωσης σχετικά με τους κινδύνους της παράτυπης μετανάστευσης και τις νόμιμες εναλλακτικές λύσεις.²⁶

1.2. Η εξωτερίκευση της φύλαξης των ευρωπαϊκών συνόρων και των διαδικασιών ασύλου ή απόδοσης άλλου καθεστώτος.

Η εξωτερίκευση (*externalisation*) της φύλαξης των ευρωπαϊκών συνόρων και των διαδικασιών ασύλου ή απόδοσης άλλου καθεστώτος αποτελεί καθόλη τη διάρκεια των συζητήσεων τη σταθερά συναινετική βάση μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά τη διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου στην Ε.Ε.

Σε μεγάλο βαθμό μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2010, οργανισμοί της ΕΕ, ιδίως η FRONTEX μαζί με τις εθνικές αρχές πραγματοποιούσαν επιχειρήσεις στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Η πρακτική αυτή ωστόσο σταδιακά άλλαξε και μέρος της διαχείρισης των ανθρώπων που προσεγγίζουν τα ευρωπαϊκά σύνορα ανατέθηκε με συμφωνίες σε τρίτες χώρες. Η τάση αυτή αντανακλάται όπως είδαμε και στο Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο που τονίζει τη σημασία να προωθηθούν «αμοιβαία επωφελείς σχέσεις με τρίτες χώρες».²⁷ Αν και «τα μέτρα που εμποδίζουν τους ανθρώπους να φθάσουν στο άσυλο είναι τόσο παλιά όσο και η ίδια η παράδοση του ασύλου»²⁸, οι πολιτικές που απορρέουν από αυτή τη στρατηγική είναι πιο εμφανείς από το 2015 και μετά, αποτελώντας το κύριο μέσο με το οποίο

²⁵ Valianatou, A, Toremark, L., The way forward for EU migration and asylum policy, Chatham House, 29 Απριλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.chathamhouse.org/2023/04/way-forward-eu-migration-and-asylum-policy>

²⁶ Andrade, Paula Garcia, EU cooperation on migration with partner countries within the New Pact: new instruments for a new paradigm?, 8 Δεκεμβρίου 2020, <https://eumigrationlawblog.eu/eu-cooperation-on-migration-with-partner-countries-within-the-new-pact-new-instruments-for-a-new-paradigm/>

²⁷ European Commission, 'A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity', 23 September 2020, Press Release,

²⁸ FITZGERALD DAVID SCOTT, *Refuge Beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers*, New York: Oxford University Press, 2019

η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να σταματήσει τους ανθρώπους που μεταναστεύουν και ζητούν άσυλο από το φτάσουν στην Ευρώπη.²⁹

Σημαντικό ρόλο σε αυτή την τροπή διαδραμάτισε η απόφαση-ορόσημο του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Hirsi Jamaa* (2012)³⁰ με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να τηρούν τις υποχρεώσεις τους βάσει της ΕΣΔΑ, ακόμη και όταν διενεργούν εξωεδαφικές συνοριακές επιχειρήσεις. Η απόφαση *Hirsi Jamaa* θεωρήθηκε ως μια σημαντική εξέλιξη που κατέστησε αναγκαία την ουσιαστική επαναξιολόγηση της προσέγγισης της ΕΕ για τη διαχείριση των συνόρων.³¹

Οι συμφωνίες αυτές συνάπτονται στη βάση «αμοιβαίου οφέλους» για τα μέρη. Έτσι, η υποχρέωση της Τουρκίας να λάβει μέτρα για την αποτροπή νέων παράτυπων αφίξεων στα ελληνικά νησιά και να συνεργάζεται με την Ε.Ε. για το σκοπό αυτό αντιστοιχήθηκε με την επιτάχυνση της εφαρμογής του *visa liberalization roadmap*, της άρσης των προαπαιτούμενων για την έκδοση θεώρησης εισόδου σε τούρκους πολίτες καθώς και την επιτάχυνσης της εκταμίευσης οικονομικής υποστήριξης 6 δισεκατομμυρίων ευρώ προς την Τουρκία.³² Το κατά πόσο οι συμφωνίες αυτές μπορούν να είναι «αμοιβαία επωφελείς» καθίσταται βέβαια αμφίβολο στις περιπτώσεις εκείνες που η ΕΕ ή κράτη μέλη επιχειρούν να συμφωνήσουν με τρίτες χώρες των οποίων οι ίδιοι πολίτες αποτελούν τους μετανάστες και πρόσφυγες η είσοδος των οποίων ζητείται να αποτραπεί από τα κράτη αυτά³³ όπως είναι η περίπτωση της παλαιότερης αλλά και της πιο πρόσφατης συμφωνίας της ΕΕ με το Μαρόκο³⁴.

²⁹ Antonella Napolitano, Artificial Intelligence: the new frontier of the EU's border externalisation strategy, Ιούλιος 2023, EUROMED RIGHTS, https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2023/07/Euromed_AI-Migration-Report_EN-1.pdf

³⁰ *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, Application no. 27765/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23 February 2012, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-109231%22%7D>

³¹ Müller, P., & Slominski, P. (2020). *Breaking the legal link but not the law? The externalization of EU migration control through orchestration in the Central Mediterranean*. *Journal of European Public Policy*, 1–20. doi:10.1080/13501763.2020.175

³² Moreno-Lax, Violeta and Giuffré, Mariagiulia, The Rise of Consensual Containment: From 'Contactless Control' to 'Contactless Responsibility' for Forced Migration Flows (March 31, 2017). S. Juss (ed.), *Research Handbook on International Refugee Law* (Edward Elgar, Forthcoming), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3009331> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3009331>

³³ Elspeth Guild, *Negotiating with Third Countries under the New Pact: Carrots and Sticks?*, 27 Νοεμβρίου 2020, <https://eumigrationlawblog.eu/negotiating-with-third-countries-under-the-new-pact-carrots-and-sticks/#more-3368>

³⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_423

EU-Morocco mobility partnership, (2013) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_513

Παράλληλα, ιδίως από το 2015 και μετά παρατηρείται η τάση, η εξωτερίκευση αυτή να υλοποιείται με τη χρήση ήπιου δικαίου ή ανεπίσημων- μη δεσμευτικών κειμένων.³⁵ Μία τέτοια άτυπη συμφωνία είναι η «Κοινή Δήλωση ΕΕ- Τουρκίας» του 2016 αλλά και με ένα πιο έμμεσο και ήπιο τρόπο τα Προγράμματα Περιφερειακής Ανάπτυξης και Προστασίας (regional development and protection programmes) με τα οποία η ΕΕ επιχειρεί να υποστηρίξει τρίτες χώρες στην προστασία εκτοπισμένων προσώπων με προφανή στόχο την αποτροπή της περαιτέρω μετακίνησής τους προς τα ευρωπαϊκά κράτη.

Το κατά πόσο οι συμφωνίες αυτές απαλλάσσουν τελικά την ΕΕ και τα κράτη μέλη από την τήρηση θεμελιωδών υποχρεώσεων και αρχών όπως Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι μια ακόμα πιο «επεκτατική προσέγγιση»³⁶ στο ζήτημα της δικαιοδοσίας- και κατ' ακολουθία της ευθύνης, σε σχέση με τη νομολογία του ΕΔΔΑ υιοθέτησε πρόσφατα η Επιτροπή για τα ανθρώπινα δικαιώματα του ΟΗΕ στην υπόθεση *A.S., D.I., O.I., and G.D v Italy* (2021) κρίνοντας ότι η εγκαθίδρυση μιας «σχέσης εξάρτησης» των προσώπων με ένα κράτος τέτοια ώστε οι αποφάσεις του εν λόγω κράτους να επηρεάζουν άμεσα τα πρόσωπα αυτά κατά έναν «ευλόγως προβλέψιμο τρόπο» καθιστά το κράτος αυτό υπεύθυνο σε σχέση με την τήρηση των υποχρεώσεών του.³⁷ Οι αποφάσεις αυτές αλλά και θεωρητικές προσεγγίσεις του ζητήματος της δικαιοδοσίας από τη «λειτουργική» διάσταση αντί της εδαφικής ή της προσέγγισης του «αποτελεσματικού ελέγχου»³⁸ θέτουν σε αμφιβολία το κατά πόσο η «εξαγωγή» των πολιτικών αποτροπής σε τρίτα κράτη απαλλάσσει τα ευρωπαϊκά κράτη από την ευθύνη τήρησης των υποχρεώσεων που υπέχουν βάσει της ΕΣΔΑ αλλά και άλλων διεθνών συνθηκών στις οποίες είναι μέλη.

³⁵ Violeta Moreno-Lax, 'The Informalisation of the External Dimension of EU Asylum Policy: The Hard Implications of Soft Law', in Tsourdi and De Bruycker (eds), *Research Handbook on EU Immigration and Asylum Law* (Edward Elgar, 2022) 282-304, <https://www.eustudies.org/conference/papers/download/965>

³⁶ Evans, M. Galani, S (2021), *The Views of the Human Rights Committee in A.S., D.I., O.I. and G.D. v Italy and the Right to Life at Sea*, <https://legalresearch.blogs.bris.ac.uk/2021/05/the-views-of-the-human-rights-committee-in-a-s-d-i-o-i-and-g-d-v-italy-and-the-right-to-life-at-sea/>

³⁷ *A.S., D.I., O.I., and G.D. v. Italy*, Communication No. 3042/2017 (U.N. Hum. Rts. Comm.) View Adopted: 2020.11.04, <https://ccprcentre.org/decision/17161>

³⁸ βλ. σχετικά με αυτή την προσέγγιση Moreno-Lax, V. (2020). *The Architecture of Functional Jurisdiction: Unpacking Contactless Control—On Public Powers, S.S. and Others v. Italy, and the “Operational Model”*. *German Law Journal*, 21(3), 385-416. [doi:10.1017/glj.2020.25](https://doi.org/10.1017/glj.2020.25)

1.3. Βία στα σύνορα: επαναπροωθήσεις στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε.

Για τον προσδιορισμό του ευρωπαϊκού συγκείμενου στη μετανάστευση και το άσυλο θα πρέπει, πέρα από τις διακηρυγμένες πολιτικές κατευθύνσεις όπως αυτές αποτυπώνονται στο Σύμφωνο και τις συναφείς νομοθετικές πρωτοβουλίες και συμφωνίες είτε της ΕΕ είτε των κρατών μελών ξεχωριστά με τρίτες χώρες, να εξεταστούν και οι πρακτικές εκείνες που εφαρμόζονται στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ οι οποίες αποτελούν αντικείμενο έντονου προβληματισμού όχι μόνο από εξωτερικούς παρατηρητές και την κοινωνία των πολιτών αλλά και από διεθνείς οργανισμούς και όργανα της ίδιας της Ε.Ε.

Δεν μπορεί αν αγνοηθεί ότι τα Ηνωμένα Έθνη³⁹, το Συμβούλιο της Ευρώπης⁴⁰, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο⁴¹ και πλήθος οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών έχουν επανειλημμένα επισημάνει την ανάγκη να ληφθούν μέτρα ώστε να σταματήσουν οι συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα θαλάσσια και χερσαία σύνορα της Ευρώπης που έχουν προκαλέσει το θάνατο χιλιάδων ανθρώπων ή την επιστροφή τους σε χώρες όπου κινδυνεύουν με δίωξη ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία κατά παράβαση της αρχής της μη επαναπροώθησης και του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Σε δήλωσή του, τον Φεβρουάριο του 2022, ο Ύπατος Αρμοστής του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες ανέφερε ότι «Βία, κακομεταχείριση και απωθήσεις εξακολουθούν να αναφέρονται τακτικά σε πολλαπλά σημεία εισόδου στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα, εντός και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις των οργανισμών του ΟΗΕ, συμπεριλαμβανομένης της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, διακυβερνητικών οργανώσεων και ΜΚΟ να τερματιστούν αυτές οι πρακτικές. Μας ανησυχούν οι επαναλαμβανόμενες και συνεχείς αναφορές που προέρχονται από τα χερσαία

³⁹ UNHCR, *Submission by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees in the case of S.A.A. and Others v. Greece (No. 22146/21) before the European Court of Human Rights*, July 2022, <https://www.refworld.org/country,,,GRC,,62f39cb44,0.html>

IOM, 'IOM Alarmed over Reports of Pushbacks from Greece at EU Border with Turkey', 11 June 2020, <https://www.iom.int/news/iom-alarmed-over-reports-pushbacks-greece-eu-border-turkey>

⁴⁰ CoE, The leaders of EU member states must commit to ending human rights violations against refugees, asylum seekers and migrants, 8/02/2023, <https://www.coe.int/el/web/commissioner/-/the-leaders-of-eu-member-states-must-commit-to-ending-human-rights-violations-against-refugees-asylum-seekers-and-migrants>

⁴¹ The Guardian, 'Head of EU border agency Frontex resigns amid criticisms', 29 April 2022, available at: <https://bit.ly/3ohAnQD>. Full OLAF's report published by Der Spiegel available at: <https://bit.ly/45pnGDK> βλ. Committee on Budgetary Control, Report on discharge in respect of the implementation of the budget of the European Border and Coast Guard Agency for the financial year 2020 (2021/2146(DEC)), A9-0110/2022, 6 April 2022, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/43AQ5Fx> βάσει της οποίας το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αρνήθηκε να εγκρίνει τον προϋπολογισμό της FRONTEX λόγω των κατηγοριών για εμπλοκή της σε επαναπροωθήσεις.

και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία, όπου η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει καταγράψει σχεδόν 540 αναφερόμενα περιστατικά άτυπων επιστροφών από την Ελλάδα από τις αρχές του 2020. Ανησυχητικά περιστατικά αναφέρονται επίσης στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη στα σύνορα με τα κράτη μέλη της ΕΕ».⁴²

Σύμφωνα με έκθεση της οργάνωσης 11.11.11, μιας βέλγικης ένωσης οργανώσεων, που δημοσιεύτηκε το Μάρτιο του 2023, κατά το 2022 έλαβαν χώρα περισσότερες από 200.000 άνθρωποι απωθήθηκαν βίαια στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, με την Ουγγαρία να καταλαμβάνει τη θλιβερή πρωτοπορία στις επαναπροωθήσεις (158,296) και την Ελλάδα και την Ιταλία να ακολουθούν με δεκάδες χιλιάδες καταγεγραμμένες επαναπροωθήσεις από διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.⁴³

2. Η χρήση νέων τεχνολογιών στη μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρώπη.

Στην ΕΕ και στην Ευρώπη γενικότερα νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται ευρέως σε κάθε στάδιο της μεταναστευτικής-προσφυγικής διαδρομής αλλά και στην εσωτερική μετακίνηση στο χώρο Schengen τόσο από ευρωπαϊκούς οργανισμούς (FRONTEX, EUROSUR, EUBAA) όσο και από τα κράτη μέλη στις εθνικές διαδικασίες απόδοσης καθεστώτος. Από τη χώρα καταγωγής έως τη διέλευση, ή ακόμα και την προσέγγιση, των συνόρων, από τη διαδικασία για την απόδοση καθεστώτος έως την ενσωμάτωση. Πλήθος δε τέτοιων τεχνολογιών βρίσκονται στο στάδιο της ανάπτυξης και δοκιμάζονται στα σύνορα, σε μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς για σκοπούς ανάπτυξης της τεχνολογίας και με προφανή αδιαφορία για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν στους ήδη ευάλωτους αυτούς πληθυσμούς.

2.1 Χρήση νέων τεχνολογιών από Οργανισμούς της Ε.Ε. και τα κράτη μέλη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι από δεκαετίες εξοικειωμένη με την ψηφιοποίηση της μεταναστευτικής πολιτικής αρχικά μέσω της χρήσης μεγάλων βάσεων δεδομένων σε συνδυασμό με απλούς αλγόριθμους ενώ πολυπλοκότερα συστήματα εφαρμόζονται ή πρόκειται σύντομα να εφαρμοστούν.

⁴² UNHCR, News Comment: UNHCR warns of increasing violence and human rights violations at European borders, 21 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.unhcr.org/news/news-releases/news-comment-unhcr-warns-increasing-violence-and-human-rights-violations>

⁴³ NGO 11.11.11, Over 200,000 illegal pushbacks at EU's external borders in 2022, 22 Μαρτίου 2023, <https://pers.11.be/translation-over-200000-illegal-pushbacks-at-eus-external-borders-in-2022>

Μετά το πρώτο Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (SIS), που υπήρξε το βασικό μέσο ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των αρχών που είναι επιφορτισμένες με τον έλεγχο των συνόρων, αναπτύχθηκε το σύστημα Eurodac για την καταγραφή των αιτημάτων ασύλου και ως απαραίτητο εργαλείο υλοποίησης της Σύμβασης του Δουβλίνου (1991) και ακολούθησε η δεύτερη γενιά του SIS (SIS II) το οποίο εξοπλίστηκε με τεχνολογία βιομετρικής ταυτοποίησης (δακτυλικά αποτυπώματα). Παράλληλα, σχεδιάζεται ένα σύστημα καταγραφής όλων των αιτήσεων πολιτών χωρών εκτός ΕΕ για βίζα (Visa Information System-VIS) δημιουργώντας τη μεγαλύτερη βάση δεδομένων στην Ευρώπη καθώς και το σύστημα Entry/Exit System (EES). Η χρήση των συστημάτων αυτών καλύπτει σχεδόν κάθε κατηγορία προσώπων σε κίνηση: μετανάστες, αιτούντες άσυλο και άλλα πρόσωπα που αιτούνται θεώρησης εισόδου στα κράτη της ΕΕ.⁴⁴

Οι στόχοι και το περιεχόμενο του SIS II έχουν επεκταθεί από διάφορους Κανονισμούς που εγκρίθηκαν τον Ιούνιο του 2018. Ο κανονισμός 2018/1861 σχετικά με τη χρήση του SIS για συνοριακούς ελέγχους, επιτρέπει την περαιτέρω αποθήκευση βιομετρικών στοιχείων και προβλέπει μια νέα κατηγορία καταχωρίσεων για υπηκόους τρίτων χωρών στο SIS II, δηλαδή για πρόσωπα που «παρακάμπτουν την εθνική νομοθεσία για την είσοδο ή την παραμονή» Επιπλέον, ο κανονισμός 2018/1860 προβλέπει την υποχρεωτική αποθήκευση των αποφάσεων επιστροφής που εκδίδονται βάσει της Οδηγίας για τις Επιστροφές 2008/115. Επιπλέον, το SIS υπερβαίνει το πλαίσιο της ΕΕ χρησιμοποιώντας για τις ειδοποιήσεις ξένων τρομοκρατών μαχητών πληροφορίες τρίτων χωρών.⁴⁵ Σύμφωνα με τον Κανονισμό 2019/816 (ECRIS TCN) ένα κεντρικό σύστημα περιέχει πληροφορίες που αφορούν ποινικές καταδίκες και διώξεις οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις εθνικές αρχές για τη μετανάστευση και το άσυλο.⁴⁶

⁴⁴ Besters, M., & Brom, F. W. (2010). 'Greedy' Information Technology: The Digitalization of the European Migration Policy. *European Journal of Migration and Law*, 12(4), 455-470.

<https://doi.org/10.1163/157181610X535782>

⁴⁵ Brouwer, E. (2021). *Schengen and the Administration of Exclusion: Legal Remedies Caught in between Entry Bans, Risk Assessment and Artificial Intelligence*, *European Journal of Migration and Law*, 23(4), 485-507. doi:

<https://doi.org/10.1163/15718166-12340115>

⁴⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2019/816 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τη θέσπιση κεντρικού συστήματος εντοπισμού των κρατών μελών που διαθέτουν πληροφορίες σχετικά με καταδικαστικές αποφάσεις εις βάρος υπηκόων τρίτων χωρών και ανιθαγενών (ECRIS-TCN) με σκοπό τη συμπλήρωση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου, και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1726, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32019R0816>

Με τον κανονισμό 2019/817 υιοθετήθηκε το νομικό πλαίσιο για τη διαλειτουργικότητα των βάσεων αυτών.⁴⁷ Η χρήση διαλειτουργικών βάσεων δεδομένων επιτρέπει επίσης τη συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων βιογραφικών και βιομετρικών πληροφοριών για τους μετανάστες και τους ταξιδιώτες στο πλαίσιο της διαχείρισης των συνόρων. Με τη σειρά τους, αυτά τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία μιας σταθερής ατομικής ταυτότητας που μπορεί να διαμοιραστεί σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ενώ διαφορετικές πρακτικές επεξεργασίας δεδομένων με τη βοήθεια της TN, όπως όπως η αυτοματοποιημένη βιομετρική ταυτοποίηση/επαλήθευση ή η κατάρτιση προφίλ και η κατηγοριοποίηση με χρήση TN, συνιστούν βασικές λειτουργίες αυτών των βάσεων δεδομένων της ΕΕ.⁴⁸

Οργανώσεις και οργανισμοί έχουν προειδοποιήσει για δευτερογενή αποτελέσματα στο μεταναστευτικό λόγω προηγούμενων καταδικών που είναι αμφισβητήσιμες από την άποψη του προσφυγικού δικαίου, όπως οι καταδίκες που σχετίζονται με παράνομη είσοδο και παραμονή και οι οποίες δεν θα πρέπει να υποβάλλονται σε επεξεργασία στο πλαίσιο του ECRIS-TCN για σκοπούς άλλους από την ποινική διαδικασία.⁴⁹ Επιπλέον, το περιεχόμενο των βάσεων αυτό είναι σχετικά θολό διότι βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις- κατά διακριτική ευχέρεια, καταχωρήσεις κάθε κράτους μέλους ή τρίτων χωρών.⁵⁰

Στο πεδίο του ασύλου ειδικότερα, ο Οργανισμός της Ε.Ε. για το Άσυλο (EUAA) χρησιμοποιεί από το 2019 το Early warning and Preparedness System (EPS)⁵¹, το οποίο ξεκίνησε το 2012 ως ένα σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών για τις αιτήσεις ασύλου και εξελίχτηκε στη συνέχεια για να προβλέψει ροές προς την Ε.Ε που σχετίζονται με το άσυλο. Σύμφωνα με το EUAA (πρώην EASO), «το σύστημα χρησιμοποιεί μηχανική μάθηση (machine learning) για την ανάλυση μεγάλων δεδομένων (big data) σχετικά με συγκρούσεις και ανατρεπτικά γεγονότα στις χώρες καταγωγής και διέλευσης προκειμένου να αποσαφηνίσει

⁴⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019R0817>

⁴⁸ Metcalfe, Philippa, Dencik, Lina, Chelioudakis, Eleftherios and van Eerd, Boudewijn 2023. *Risking lives: Smart borders, private interests and AI policy in Europe*. [Project Report]. Cardiff: Data Justice Lab. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/>

⁴⁹ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), Opinion 1/2015, 4 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο στο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-opinion-1-2015-ecris.pdf

⁵⁰ Niovi Vavoula, 'The European Commission package of ETIAS consequential amendments. Substitute impact assessment', EPRS (Brussels 2019), σελ. 40 και 54, διαθέσιμο στο: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU\(2019\)642808_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU(2019)642808_EN.pdf)

⁵¹ International Organization for Migration (IOM), 2023, *Harnessing data innovation for migration policy: A Handbook for practitioners*. IOM, Geneva.

τα βαθύτερα αίτια των μεμονωμένων γεγονότων εκτοπισμού» με στόχο «την κατανόηση και πρόβλεψη των αφίξεων πολιτών τρίτων χωρών που ενδέχεται να ασκήσουν πίεση στις εθνικές αρχές ασύλου και πρώτης υποδοχής».⁵² Το Ιανουάριο του 2022 ανακοινώθηκε⁵³ το σύστημα Dynamic Elastic Net, DynENet, προϊόν της συνεργασίας του EUAA, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Πανεπιστημίου της Κατάνια, το οποίο μπορεί να προβλέπει έως και τέσσερις εβδομάδες νωρίτερα τα αιτήματα ασύλου που πρόκειται να υποβληθούν.⁵⁴

Περαιτέρω, η FRONTEX είναι υπεύθυνη και χρησιμοποιεί το EUROSUR⁵⁵, ένα πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών για τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Η FRONTEX χρησιμοποιεί μια σειρά νέων τεχνολογιών όπως μη επανδρωμένα οχήματα⁵⁶ και ερευνά και δοκιμάζει τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης. Το Σεπτέμβριο του 2019, η Frontex προκήρυξε έναν διαγωνισμό για μια υπηρεσία ανάλυσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με τις τάσεις και τις προβλέψεις της παράτυπης μετανάστευσης για την υποστήριξη του σχεδιασμού και της αξιολόγησης των κοινών επιχειρήσεων που συντονίζει ο Frontex. Η μελλοντική υπηρεσία παρακολούθησης περιελάμβανε ένα στοιχείο «ανάλυσης συναισθήματος» για την αξιολόγηση «του τι λένε και τι αισθάνονται οι άνθρωποι, στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και πού το λένε, σε συνάφεια με την παράτυπη μετανάστευση». Ο διαγωνισμός ακυρώθηκε μετά την έναρξη ισχύος του νέου κανονισμού Frontex.⁵⁷ Επιπλέον, το 2021 μια μελέτη της FRONTEX εντόπισε πέντε νέες τεχνολογίες που μπορούν να επηρεάσουν τις πρακτικές διαχείρισης των συνόρων που περιλαμβάνουν αυτοματοποιημένους συνοριακούς ελέγχους με τεχνολογίες 3D

⁵² EASO, 2020, Asylum Report 2020, <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2020>

⁵³ EUAA Press Release, EUAA and European Commission scientists unveil forecasting model for asylum-related migration, based on Big Data, 3 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://euaa.europa.eu/news-events/euaa-and-european-commission-scientists-unveil-forecasting-model-asylum-related-migration-based-big-data>

⁵⁴ Schengenvisa News, EU Introduces Forecasting Model for Asylum Applications- Aims to Foresee Application Rates to 4 Weeks in Advance, 4 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.schengenvisainfo.com/news/eu-introduces-forecasting-model-for-asylum-applications-aims-to-foresee-application-rates-to-4-weeks-in-advance/>

⁵⁵ άρθρο 18 του Κανονισμού για τη FRONTEX (ΕΕ) 2019/1896

⁵⁶ Frontex, EU wide picture, <https://frontex.europa.eu/we-know/eu-wide-picture/>
Answer given by Ms Johansson on behalf of the European Commission, (2022), ANNEX 1
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-003297-ASW_EN.html

⁵⁷ Niovi Vavoula, 'The European Commission package of ETIAS consequential amendments. Substitute impact assessment', EPRS (Brussels 2019), σελ. 21, διαθέσιμο στο: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU\(2019\)642808_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU(2019)642808_EN.pdf)

ταυτοποίησης προσώπων, αναγνώριση προσώπου μέσω υπέρυθρης ακτινοβολίας, αναγνώριση ίριδας.⁵⁸

Πέραν των παραπάνω, η ΕΕ χρηματοδοτεί και δοκιμάζει πλήθος τέτοιων τεχνολογιών- μέρος των οποίων όπως θα δούμε παρακάτω, θεωρούνται μη αποδεκτού ή υψηλού κινδύνου από τον προτεινόμενο Κανονισμό για την ΤΝ. Η ΕΕ διαθέτει διάφορους μηχανισμούς χρηματοδότησης για την έρευνα που αφορά τα σύνορα, οι μεγαλύτεροι δικαιούχοι των οποίων είναι οι εταιρείες ασφάλειας και οι στρατιωτικές εταιρείες.⁵⁹ Μια έκθεση του Statewatch που δημοσιεύτηκε το 2023 διαπιστώνει ότι μεταξύ του 2014 και 2022 μόνο, περισσότερα από 250 εκατ. ευρώ από κονδύλια της ΕΕ δόθηκαν για την έρευνα και την ανάπτυξη τεχνολογιών για τον έλεγχο των συνόρων, με τον επόμενο κύκλο χρηματοδότησης (μεταξύ 2021 και 2027) να προβλέπει αύξηση 94% στα διατιθέμενα κονδύλια για την ανάπτυξη τεχνολογιών για τα σύνορα.⁶⁰

Ειδικότερα, η ΕΕ μέσω του χρηματοδοτικού προγράμματος Horizon 2020 έχει χρηματοδοτήσει πλήθος ερευνών και προγραμμάτων που δοκιμάστηκαν στα ευρωπαϊκά σύνορα. Η παρουσίαση των προγραμμάτων αυτών έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό τις επιδιώξεις και τις προσδοκίες της Ε.Ε. από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στο πεδίο της μετανάστευσης και του ασύλου. Αναδεικνύουν επίσης την κεντρική θέση της Ελλάδας, όπως θα ήταν άλλωστε αναμενόμενο ως βασικού σημείου εισόδου, στη δοκιμή και εφαρμογή των νέων τεχνολογικών. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω έργα:

Roborder: Το έργο «αποσκοπεί στην ανάπτυξη και επίδειξη ενός πλήρως λειτουργικού αυτόνομου συστήματος επιτήρησης των συνόρων με μη επανδρωμένα κινητά ρομπότ, συμπεριλαμβανομένων εναέριων, επιφανειακών, υποβρύχιων και επίγειων οχημάτων, ικανά να λειτουργούν τόσο ως αυτόνομα όσο και σε σμήνη, τα οποία θα ενσωματώνουν πολυτροπικούς αισθητήρες ως μέρος ενός δια-λειτουργικού δικτύου. Το 2019, το Intercept ανέφερε ότι οι προγραμματιστές του έργου «λένε ότι τα ρομπότ θα μπορούν να αναγνωρίζουν τους ανθρώπους και να αποφασίζουν αυτόνομα αν αποτελούν

⁵⁸ EUROMED, AI in Border Control and Surveillance, Νοέμβριος 2023, διαθέσιμο στο:

https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2023/11/230929_SlideshowXAI.pdf

⁵⁹ Metcalfe, Philippa, [Dencik, Lina](#), Chelioudakis, Eleftherios and van Eerd, Boudewijn 2023. *Risking lives: Smart borders, private interests and AI policy in Europe*. [Project Report]. Cardiff: Data Justice Lab., σελ. 42, διαθέσιμο στο: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/>

⁶⁰ Statewatch and EuroMed Rights, Europe's techno-borders, 10 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.statewatch.org/publications/reports-and-books/europe-s-techno-borders/>

απειλή» καθώς και ότι οι προγραμματιστές του *Roborder* αναγνωρίζουν ότι μέρη του προτεινόμενου συστήματός τους περιλαμβάνουν στρατιωτική τεχνολογία ή τεχνολογία που θα μπορούσε εύκολα να μετατραπεί ώστε να χρησιμοποιείται για στρατιωτικούς σκοπούς».⁶¹ Το *Roborder* χρησιμοποιεί τεχνητή νοημοσύνη ιδίως στο στάδιο της «ανίχνευσης και την αυτόνομη διαφοροποίηση μεταξύ φίλου και εχθρού»⁶² Το σύστημα έχει δοκιμαστεί δύο φορές, μία φορά στα ελληνικά θαλάσσια σύνορα και μία στα βουλγαρικά χερσαία σύνορα. Το βασικό του εργαλείο είναι εναέρια και υποβρύχια μη επανδρωμένα οχήματα που λειτουργούν με TN, τα οποία είναι εξοπλισμένα με αισθητήρες τελευταίας τεχνολογίας, θερμικές κάμερες και ραντάρ.⁶³

Reaction: στόχος του έργου είναι να δημιουργηθεί «μία πλήρως λειτουργική, ολιστική, επόμενη γενιάς πλατφόρμα επιτήρησης των συνόρων» παρέχοντας εποπτεία της κατάστασης από απομακρυσμένες περιοχές. Το Reaction έρχεται σε συνέχεια άλλων χρηματοδοτούμενων από την ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Roborder, έργων και «θα εκμεταλλευτεί έξυπνους αλγορίθμους για να αξιοποιήσει τον μεγάλο όγκο δεδομένων που συλλέγουν οι Υπηρεσίες Επιβολής του Νόμου μέσω ετερογενών αισθητήρων (συμπεριλαμβανομένων οπτικών, θερμικών και πολυφασματικών καμερών, LIDAR, κ.ά.) και να μετατρέψει αυτά τα δεδομένα σε χρήσιμες πληροφορίες για την ενίσχυση της επιτήρησης των συνόρων και τη βελτίωση της αντιμετώπισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης»⁶⁴ Το έργο υλοποιείται από το ελληνικό Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, την Ελληνική και την Κυπριακή Αστυνομία σε συνεργασία με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής και άλλα κέντρα έρευνας.⁶⁵

iBorderCtrl: Το έργο αυτό υλοποιήθηκε το διάστημα 2016-2020 με σκοπό «να καταστεί ταχύτερη η διέλευση των συνόρων με τη χρήση διαφόρων τεχνολογιών τεχνητής

⁶¹ Metcalfe, Philippa, [Dencik, Lina](#), Chelioudakis, Eleftherios and van Eerd, Boudewijn 2023. *Risking lives: Smart borders, private interests and AI policy in Europe*. [Project Report]. Cardiff: Data Justice Lab., σελ. 42, διαθέσιμο στο: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/>

⁶² Kallenborn, Z. The Era of the Drone Swarm is Coming, and We Need to be Ready, 2018, Modern War Institute, διαθέσιμο στο: <https://mwi.usma.edu/era-drone-swarm-coming-need-ready/>

⁶³ Andreou A., e-Securing the EU Borders: AI in European Integrated Border Management, (2023) Journal of Politics and Ethics in New Technologies AI, vol.2 No 1, διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/jpentai/article/view/34287>

⁶⁴ Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, Specific REACTION: Real-time Artificial Intelligence for Borders Surveillance via RPAS data analytics to support Law Enforcement Agencies,

⁶⁵ ο.π., βλ. και Josephine Lulamae, Greece plans automated drones to spot people crossing border, Algorithmic Watch, 23 Σεπτεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://algorithmwatch.org/en/greece-plans-automated-drones/>

νοημοσύνης, συμπεριλαμβανομένου ενός ανιχνευτή ψεύδους» και δοκιμάστηκε στην Ουγγαρία, τη Λετονία και την Ελλάδα. Σύμφωνα με την περιγραφή του προγράμματος «Πολλαπλές τεχνολογίες ελέγχουν την εγκυρότητα και τη γνησιότητα των παραμέτρων (π.χ. ταξιδιωτικά έγγραφα, βίζα, αναγνώριση προσώπου του ταξιδιώτη με χρήση εικόνας διαβατηρίου, σε πραγματικό χρόνο αυτοματοποιημένη μη επεμβατική ανίχνευση ψεύδους κατά τη συνέντευξη από τον υπάλληλο».⁶⁶ Ο εν λόγω «υπάλληλος» είναι ένα avatar, που ανακρίνει τους ανθρώπους μέσω των δικών τους συσκευών κινητών τηλεφώνων πριν από το ταξίδι τους. Σύμφωνα με άρθρο στο The Intercept, μετά τη μεταφόρτωση ενός αντιγράφου διαβατηρίου, το avatar απαιτεί από τους ανθρώπους να απαντήσουν προφορικά σε ερωτήσεις σχετικά με τα βιογραφικά τους στοιχεία και τον σκοπό του ταξιδιού τους. Εν τω μεταξύ, «ο εικονικός αστυνομικός χρησιμοποιεί την κάμερά σας για να σαρώσει το πρόσωπό σας και τις κινήσεις των ματιών σας για σημάδια ψεύδους. Στο τέλος της συνέντευξης, το σύστημα σας παρέχει έναν κωδικό QR τον οποίο πρέπει να δείξετε στο φύλακα όταν φτάσετε στα σύνορα. (...). Το tablet του φύλακα εμφανίζει μια βαθμολογία που του λέει αν το σύστημα σας έκρινε ως ειλικρινή ή όχι».⁶⁷

Το iBorderCtrl δέχτηκε κριτική ως προς την ακρίβεια των αποτελεσμάτων του από επιστήμονες και ερευνητές ιδίως λόγω «των βαθιά αμφισβητούμενων υποθέσεων σχετικά με τη σχέση μεταξύ εξαπάτησης και ενοχής και τον τρόπο με τον οποίο αυτές μπορούν να αναγνωριστούν ως φυσιολογικές καταστάσεις που μπορούν να μετρηθούν ως μικροεκφράσεις του προσώπου», «την ανεπάρκεια του μεγέθους του δείγματος του συνόλου δεδομένων εκπαίδευσης που χρησιμοποιήθηκε, υποστηρίζοντας ότι η διαθέσιμη δημόσια τεκμηρίωση δεν παρέχει καμία ένδειξη ότι το μοντέλο επιτυγχάνει τις επιδόσεις που αναφέρουν οι προγραμματιστές» καθώς και επειδή «η μαζική χρήση της ανίχνευσης ψεύδους, που θα εφαρμοστεί πιλοτικά σε γενικούς πληθυσμούς, είναι στατιστικά διαφορετική από τη στοχευμένη χρήση, επισημαίνοντας τη σημασία του ποσοστού των ψευδώς θετικών αποτελεσμάτων στο πλαίσιο αυτό»⁶⁸ αλλά και ως προς τη μυστικότητα

⁶⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Intelligent Portable Border Control System, <https://cordis.europa.eu/project/id/700626>

⁶⁷ JS Monedero & L Dencik, The politics of deceptive borders: 'biomarkers of deceit' and the case of iBorderCtrl, 2020, doi.org/10.1080/1369118X.2020.1792530

⁶⁸ JS Monedero & L Dencik, The politics of deceptive borders: 'biomarkers of deceit' and the case of iBorderCtrl, 2020. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1792530>

γύρω από το έργο και τα ζητήματα δημοκρατικού ελέγχου γύρω από την ανάπτυξή του⁶⁹. Σε συνέχεια του iBorderCtrl, το ερευνητικό πρόγραμμα Trespass δοκιμάστηκε στην Ολλανδία, την Πολωνία και την Ελλάδα, με σκοπό τη διερεύνηση της δυνατότητας εφαρμογής της ανάλυσης συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης της αναγνώρισης συναισθημάτων.⁷⁰

2.2 Χρήση νέων τεχνολογιών στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου από τα κράτη- μέλη της ΕΕ.

Περαιτέρω, από προσπάθειες καταγραφής των νέων τεχνολογιών και των χρήσεων τους στα κράτη μέλη της ΕΕ προκύπτει ότι αυτές περιλαμβάνουν:

- εργαλεία πρόβλεψης των μεταναστευτικών τάσεων στη Δανία
- τεχνολογίες για την αυτοματοποιημένη επεξεργασία των αιτήσεων παραμονής και αιτήσεων για κτήση της ιθαγένειας στη Νορβηγία και, σε κάποιο βαθμό, στη Σουηδία
- τεχνολογίες για τον έλεγχο εγγράφων και αξιολόγηση και κατηγοριοποίηση κινδύνων στις αιτήσεις για άδεια γάμου στις Κάτω Χώρες
- τεχνολογίες για αναγνώριση ομιλίας με σκοπό να βοηθηθούν οι αιτούντες τη Λετονική ιθαγένεια στη Λετονία
- τεχνολογίες μεταγραφής ονομάτων στο λατινικό αλφάβητο και αναγνώρισης διαλέκτων για τον προσδιορισμό της χώρας καταγωγής των αιτούντων άσυλο στη Λετονία και στη Γερμανία,
- τεχνολογία μετατροπής ομιλίας σε κείμενο για την απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων με αιτούντες άσυλο στην Ιταλία,
- αυτοματοποιημένη διανομή επιδομάτων πρόνοιας σε αιτούντες άσυλο στη Νορβηγία,
- εργαλεία αντιστοίχισης για τον καταμερισμό στα κέντρα υποδοχής στη Νορβηγία,
- τεχνολογίες για τον εντοπισμό παρόμοιων(συναφών) αιτήσεων ασύλου στις Κάτω Χώρες,
- εξαγωγή δεδομένων από κινητά τηλέφωνα στη Γερμανία, τις Κάτω Χώρες, τη Νορβηγία, τη Δανία.

⁶⁹ Biometric Update, Partial success in transparency lawsuit into EU's AI lie detector research, 17 Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://www.biometricupdate.com/202112/partial-success-in-transparency-lawsuit-into-eus-ai-lie-detector-research>

⁷⁰ Ozkul, D. 2023. Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford

Αντίστοιχες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται και στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Αρκετές από αυτές τις τεχνολογίες τίθενται προς διευκόλυνση της διοίκησης κατά την επεξεργασία αιτήσεων ή την παροχή υπηρεσιών και φαίνονται ακίνδυνες, όπως για παράδειγμα οι τεχνολογίες για τον εντοπισμό παρόμοιων(συναφών) αιτήσεων ασύλου. Πολλές από τις τεχνολογίες αυτές ωστόσο ασκούν σημαντική επιρροή στη λήψη αποφάσεων.

Όπως παρατηρείται από το Statewatch για τις τεχνολογίες αναγνώρισης γλώσσας και διαλέκτου που χρησιμοποιεί η γερμανική υπηρεσία ασύλου (BAMF), «με βάση την αναλογία των επιβεβαιώσεων προς τις αντιφάσεις που διαπιστώνει το σύστημα, η χρήση και η επεμβατικότητα του φαίνεται δυσανάλογη για την επίτευξη του στόχου της αποτροπής της χορήγησης ασύλου σε πρόσωπα που δεν δικαιούνται. Αν ο αλγόριθμος εντοπίσει λανθασμένα μια αντίφαση, το εν λόγω άτομο θα αντιμετωπιστεί με δυσπιστία από τις αρχές με τις οποίες θα έρθει σε επαφή στη συνέχεια, θέτοντας σε κίνδυνο το αίτημά του για άσυλο».⁷¹ Η διαπίστωση για παράδειγμα ότι ένα πρόσωπο είναι ανειλικρινές ως προς την υπηκοότητα που ισχυρίζεται ότι έχει, ανάλογα με τον τρόπο ερμηνείας της σχετικής νομοθεσίας και την πρακτική των διαφόρων αρμόδιων αρχών, μπορεί να οδηγήσει άνευ ετέρου στην απόρριψη του αιτήματος ασύλου του λόγω μη συνεργασίας με τις αρχές και αναξιοπιστίας του προσώπου.

Περαιτέρω, άλλες τεχνολογίες βρίσκονται στο στάδιο της δοκιμής ή της ανάπτυξης στα κράτη μέλη. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται τεχνολογίες για τον έλεγχο γνησιότητας εγγράφων στο Βέλγιο και τη Γαλλία, για την κατηγοριοποίηση των προσφυγών σύμφωνα με το είδος και την πολυπλοκότητά τους στην Ολλανδία, εργαλεία αντιστοίχισης για την εγκατάσταση και την ένταξη των μεταναστών/αιτούντων άσυλο και προσφύγων στη Γερμανία, την Ελβετία και την Ολλανδία.⁷²

2.3 Η χρήση νέων τεχνολογιών υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού πλαισίου για τη μετανάστευση και το άσυλο.

Όπως αναδείχθηκε παραπάνω, τα βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση συμπυκνώνονται στη συρρίκνωση της προστασίας των δικαιωμάτων

⁷¹ Statewatch, *A Clear and Present Danger*, 2023, σελ. 16, διαθέσιμο στο: <https://www.statewatch.org/publications/reports-and-books/a-clear-and-present-danger-missing-safeguards-on-migration-and-asylum-in-the-eu-s-ai-act/>

⁷² Ozkul, D. 2023. Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford

των προσφύγων και των μεταναστών, στην εστίαση στις επιστροφές, την αποτροπή και την εξωτερική του ελέγχου της μετανάστευσης σε τρίτες χώρες. Οι στόχοι αυτοί υλοποιούνται μέσα από τη θέσπιση όλο και περισσότερων καταστάσεων απόκλισης από την παρεχόμενη προστασία όπως είναι ο κανονισμός για τη διαχείριση κρίσεων, ανωτέρας βίας και την εργαλειοποίηση της μετανάστευσης⁷³ αλλά και οι προβλέψεις για υποχρεωτική εφαρμογή της διαδικασίας των συνόρων, με την αυστηροποίηση της φύλαξης των συνόρων και με τις διαρκώς αυξανόμενες συμφωνίες με τρίτες χώρες με αμφίβολες εγγυήσεις για τους ανθρώπους σε κίνηση.

Τα δικαιώματα των προσφύγων και των μεταναστών βρίσκονται σταθερά στο περιθώριο της χαρασσόμενης πολιτικής όπως γίνεται φανερό από τις ελάχιστες ή και ανύπαρκτες αναφορές σε αυτά στα βασικά κείμενα πολιτικής των οργάνων της ΕΕ. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, ήδη τον Ιανουάριο του 2021, στη γνωμοδότησή της για το Νέο Σύμφωνο παρατηρεί με απογοήτευση «το γεγονός ότι οι περισσότερες προτάσεις είναι αφιερωμένες στη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων και την επιστροφή, ενώ δεν αποδίδουν τη δέουσα προσοχή στους κανονικούς διαύλους μετανάστευσης, στις ασφαλείς οδούς ασύλου ή στην ένταξη και ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στην ΕΕ».⁷⁴

Από την άλλη, η θερμή και γενναϊόδωρη υποδοχή των Ουκρανών προσφύγων αντί να καθησυχάσει ή να αναζωπυρώσει τις ελπίδες για μια αλληλέγγυα Ευρώπη ήρθε να αναδείξει τις βαθιά ρατσιστικές απόψεις και πολιτισμικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις που κέρδισαν έδαφος τα προηγούμενα χρόνια και σήμερα κυριαρχούν στην ευρωπαϊκή πολιτική τόσο στο πλαίσιο της Ε.Ε όσο και των ευρωπαϊκών κρατών χωριστά.⁷⁵ Άλλωστε, η υποδοχή

⁷³ So that's it then? Agreement(s) on the EU asylum reform, Editorial, 6 Οκτωβρίου 2023, European Council on Refugees and Exiles, διαθέσιμο στο: <https://ecre.org/editorial-so-thats-it-then-agreements-on-the-eu-asylum-reform/>

⁷⁴ EESC, SOC/649, A New Pact on Migration and Asylum, 27 Ιανουαρίου 2021, <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/new-pact-migration-and-asylum>

⁷⁵ βλ. ενδεικτικά τις δηλώσεις του πρώην Υπουργού Μετανάστευσης της Ελλάδας, Νότη Μηταράκη ο οποίος αποκάλυψε επανειλημμένα τους Ουκρανούς πρόσφυγες «αληθινούς» πρόσφυγες σε αντιδιαστολή με τον υπόλοιπο προσφυγικό πληθυσμό στην Ελλάδα, Katy Fallon, Greece embraces Ukrainians as the picture darkens for other refugees, Al Jazeera, 1 Απριλίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/1/greece-embraces-ukrainians-as-picture-darkens-for-other-refugees>

Αλλά και τις δηλώσεις του πρώην Βούλγαρου Πρωθυπουργού ο οποίος χαρακτήρισε τους Ουκρανούς- και πάλι σε αντιδιαστολή με τους άλλους πρόσφυγες «Ευρωπαίους, έξυπνους, μορφωμένους» σε αντίθεση με το «άλλο κύμα προσφύγων με αμφίβολο παρελθόν», Bulgaria takes first steps to welcome those fleeing Ukraine, European Commission/ European Website on Integration, 10 Μαρτίου 2022

των ουκρανών εκτοπισμένων δεν μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά τη συνολική εικόνα της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο καθώς διαφοροποιείται από άλλες περιπτώσεις όχι μόνο εξαιτίας των χαρακτηριστικών των ουκρανών προσφύγων (ευρωπαίοι, χριστιανοί, λευκοί) αλλά και εξαιτίας της συγκυρίας η οποία βρήκε τα ευρωπαϊκά κράτη σε μία «προφανή και άνευ όρων ετοιμότητα» να τους υποδεχτούν, περισσότερο ως μέρος της υποστήριξης τους στην Ουκρανία ενάντια στη ρωσική επίθεση.⁷⁶ Έτσι, εκτός από τους Ουκρανούς εκτοπισμένους, καμία αναφορά δεν γίνεται στα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών ούτε στα συμπεράσματα της Ειδικής Συνόδου του Φεβρουαρίου του 2023.⁷⁷

Δεν καταλείπεται συνεπώς καμία αμφιβολία ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών στη μετανάστευση και το άσυλο λαμβάνει χώρα σε ένα πλαίσιο εχθρικό για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Περαιτέρω, κατά την εκτίμηση των επιπτώσεων της χρήσης τέτοιων τεχνολογιών είναι κρίσιμο να λαμβάνονται υπόψη μια σειρά από παράγοντες που καταδεικνύουν τη σοβαρότητα με τη οποία η ΕΕ οφείλει να προσεγγίσει τη χρήση τους αλλά και τις ιδιαιτερότητες του τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου.

Κατ' αρχάς, η εφαρμογή των νέων τεχνολογικών επηρεάζει και πρόκειται να επηρεάσει έναν εξαιρετικά μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων. Το 2022 εκδόθηκαν σχεδόν 3,7 εκατομμύρια νέες άδειες διαμονής στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) -χωρίς να περιλαμβάνεται η εισροή από την Ουκρανία- έναντι 2,9 εκατομμυρίων το 2021 και τριών εκατομμυρίων το 2019. Υπήρξαν 875.000 νέες αιτήσεις ασύλου, χωρίς ακόμη να υπολογίζονται οι Ουκρανοί αιτούντες, σύμφωνα με τη Eurostat, αυξημένες κατά 52% σε σύγκριση με το 2021 και κατά 38% σε σύγκριση με το 2019.⁷⁸

Περαιτέρω, στο πλαίσιο της μετανάστευσης και ακόμα περισσότερο του ασύλου, τα αποτελέσματα των διαδικασιών, που περιλαμβάνουν τη χρήση τέτοιων τεχνολογιών, έχουν δυνητικά σοβαρό αντίκτυπο στις ζωές των ανθρώπων και μπορούν να οδηγήσουν σε ανεπανόρθωτη βλάβη στη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα, την ελευθερία και τον ιδιωτικό βίο των προσώπων. Οι συνέπειες μιας λανθασμένης απόφασης επί αίτησης ασύλου έχει ως

⁷⁶ Niederberger, A. (2023). Europe's Migration Policy Between a Global and Local Legitimation Crisis. In *Cosmopolitan Norms and European Values* (pp. 34-58). Routledge.

⁷⁷ European Council Conclusions, 9 February 2023, διαθέσιμο στο: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/09/european-council-conclusions-9-february-2023/?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=European%20Council%20conclusions%2C%209%20February%2023

⁷⁸ UN- Regional Information Centre for Western Europe, Migration to the EU: facts, not perceptions, 14 Δεκεμβρίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://unric.org/en/migration-to-the-eu-facts-not-perceptions/>

άμεσο αποτέλεσμα την απέλαση και ακολούθως πιθανούς κινδύνους δίωξης συμπεριλαμβανομένης της διακινδύνευσης της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας, της έκθεσης σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση για να αναφερθούν τα σημαντικότερα από τα διακυβευόμενα δικαιώματα.

Όλα τα παραπάνω καθιστούν το πεδίο της μετανάστευσης και του ασύλου ένα «εργαστήριο υψηλού κινδύνου» για πειράματα νέων τεχνολογιών.⁷⁹ Παρόλα αυτά, η δοκιμή και η εφαρμογή τους στην Ευρώπη φαίνεται να μη λαμβάνει υπόψη τους κινδύνους αυτούς που όχι μόνο δεν αμφισβητούνται αλλά θεωρούνται ευρέως ως αποτρεπτικοί παράγοντες της εφαρμογής τους μέχρι τη εύρεση και θέσπιση δικλείδων ασφαλείας.⁸⁰

Τόσο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο όσο και διεθνώς, στα «δυτικά κράτη», οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, ακόμα κι όταν ενεργούν με καλές προθέσεις, είναι μερικές φορές πολύ πρόθυμοι να δουν τις νέες τεχνολογίες ως μια γρήγορη λύση σε ζητήματα πολιτικής που κατά τα άλλα είναι εξαιρετικά πολύπλοκα και δυσεπίλυτα.⁸¹ Έχει υποστηριχτεί ότι η διαδικασία «ψηφιοποίησης της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής» εμφανίζει μεγάλη εμπιστοσύνη στην τεχνολογία της πληροφορίας και τείνει να θεωρείται ως «η απόλυτη λύση» σε κάθε πρόκληση που μπορεί να αντιμετωπίσει η Ευρώπη.⁸² Σε αυτό το πλαίσιο, τα ευρωπαϊκά κράτη φαίνεται να αδιαφορούν, ή ακόμα και να διευκολύνονται, από τον όλο και αυξανόμενο χώρο που καταλαμβάνει σήμερα η «ψηφιοποίηση» και οι τεχνολογικές-τεχνικές λύσεις σε βάρος της πολιτικής συζήτησης και των πολιτικών αποφάσεων που αφορούν τη διαχείριση της μετανάστευσης.⁸³

Λαμβανομένου δε υπόψη ότι η τάση αυτή, ενόψει της διάδοσης της τεχνητής νοημοσύνης και του γιγάντιων οικονομικών οφελών που αναμένονται από την ανάπτυξή της (στην οποία η ΕΕ διεκδικεί μια πρωτοπόρα θέση), είναι αμφίβολο ότι μπορεί να ανακοπεί

⁷⁹ “Bots at the Gate: A Human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada’s Immigration and Refugee System,” Citizen Lab and International Human Rights Program (Faculty of Law, University of Toronto) Research Report No. 114, University of Toronto, September 2018. διαθέσιμο στο: <https://citizenlab.ca/2018/09/bots-at-the-gate-human-rights-analysis-automated-decision-making-in-canadas-immigration-refugee-system/>

⁸⁰ Urgent action needed over artificial intelligence risks to human rights, 15 Σεπτεμβρίου 2021, UN News, Global Perspective Human stories, <https://news.un.org/en/story/2021/09/1099972>

⁸¹ Bots at the Gate: A Human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada’s Immigration and Refugee System,” Citizen Lab and International Human Rights Program (Faculty of Law, University of Toronto) Research Report No. 114, University of Toronto, September 2018.

⁸² Besters, M., & Brom, F. W. (2010). ‘Greedy’ Information Technology: The Digitalization of the European Migration Policy. *European Journal of Migration and Law*, 12(4), 455-470. <https://doi.org/10.1163/157181610X535782>

⁸³ Besters, M., & Brom, F. W. (2010)., ο.π.

είναι κρίσιμο να εξεταστεί το κατά πόσο τα ανθρώπινα δικαιώματα και εν προκειμένω τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών προστατεύονται.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών παρουσιάζει θετικές διαστάσεις τόσο όταν χρησιμοποιείται από τους οργανισμούς της ΕΕ και τα όργανα των κρατών μελών όσο και από τους ίδιους τους μετανάστες, πρόσφυγες ή αιτούντες διεθνή προστασία. Έτσι, δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι τεχνολογίες που εξυπηρετούν την επιτάχυνση των διαδικασιών εξέτασης αιτημάτων ασύλου ή αδειών διαμονής, που διευκολύνουν την πρόσβαση στην πληροφόρηση ή στις διαδικασίες υποδοχής και την ένταξη προσφύγων και μεταναστών δεν μπορούν παρά να αξιολογούνται θετικά. Επιπλέον, νέες τεχνολογίες όπως το GPS ή η επιτήρηση των συνόρων με drones έχουν πολλές φορές χρησιμεύσει στο διασωθούν άνθρωποι που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα. Άλλωστε, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες βίντεο ή φωτογραφίες χρησιμοποιούνται από τους ίδιους τους μετανάστες και αιτούντες διεθνή προστασία ώστε να αποδειχθούν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να αχθούν σχετικές υποθέσεις στη δικαιοσύνη.

3. Επιπλοκές από τη χρήση νέων τεχνολογιών στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Όπως γίνεται σαφές από την παρουσίαση των χρήσεων αλλά και των προγραμμάτων που δοκιμάζονται και αναπτύσσονται, η χρήση νέων τεχνολογιών επηρεάζει ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων που αφορούν τους πρόσφυγες και μετανάστες. Νέες τεχνολογίες που ενδέχεται να χρησιμοποιηθούν ώστε να «αναχαιτίσουν» μεταναστευτικές ροές ενδέχεται να επηρεάσουν την προστασία από την επαναπροώθηση, το δικαίωμα στο άσυλο, έως και την προστασία της ζωής, τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες έκδοσης θεώρησης εισόδου επίσης δύνανται να επηρεάσουν το δικαίωμα ενός ατόμου να εγκαταλείπει μια χώρα, συμπεριλαμβανομένης της δικής του, δικαίωμα που ενόψει της εξωτερίκευσης της διαχείρισης της μετανάστευσης από την ΕΕ αποκτά σημαντική διάσταση ενώ τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες απόδοσης του καθεστώτος του πρόσφυγα επηρεάζουν σημαντικά το δικαίωμα στο άσυλο αλλά και μια σειρά διαδικαστικών εγγυήσεων που εφαρμόζονται και αντανakλούν θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα όπως αυτό της χρηστής διοίκησης, της πρόσβασης σε αποτελεσματική προσφυγή κ.α.

Εν προκειμένω θα αναλυθούν οι επιπλοκές που παρουσιάζει η χρήση των τεχνολογιών αυτών στην απαγόρευση των διακρίσεων διότι ο μεταναστευτικός και προσφυγικός πληθυσμός εμφανίζεται ως ο πλέον ευάλωτος στο να υποστεί διακρίσεις αλλά

και τα προβλήματα που δημιουργούν τα αυτοματοποιημένα συστήματα λήψης αποφάσεων στην τήρηση σημαντικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όπως το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης και η υποχρέωση της αιτιολόγησης των διοικητικών πράξεων.

3.1 Απαγόρευση των διακρίσεων και αρχή της ισότητας.

Η νομοθεσία της Ε.Ε. και, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε συνδυασμό με την πλούσια νομολογία των αντίστοιχων δικαστηρίων έχουν δημιουργήσει ένα στιβαρό πλαίσιο απαγόρευσης των διακρίσεων και καταπολέμησής τους. Το άρθρο 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων απαγορεύει οποιαδήποτε διάκριση με βάση, ενδεικτικά, το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, την εθνοτική ή κοινωνική καταγωγή, την ιδιοκτησία, τη συμμετοχή σε κάποια εθνική μειονότητα, την αναπηρία, την ηλικία ή το σεξουαλικό προσανατολισμό ενώ σε επίπεδο δευτερογενούς ευρωπαϊκής νομοθεσίας, τέσσερις οδηγίες απαγορεύουν τις διακρίσεις με βάση τη φυλή ή την εθνοτική καταγωγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό στο πλαίσιο της εργασίας, τις διακρίσεις με βάση το φύλο στο πλαίσιο της παροχής αγαθών και υπηρεσιών και η Recast Gender Equality Directive (2006). Στο πλαίσιο της ΕΔΔΑ, το άρθρο 14 προβλέπει ότι η απόλαυση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση εξασφαλίζεται χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, ένταξης σε εθνική μειονότητα, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης».

Το στιβαρό αυτό πλαίσιο ωστόσο φαίνεται να δοκιμάζεται από τις ιδιαιτερότητες των τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης οι οποίες καθιστούν εξαιρετικά δύσκολο τον εντοπισμό των διακρίσεων και την απόδειξή τους. Ήδη συστήματα που εφαρμόστηκαν σε κατά βάση ή αποκλειστικά μεταναστευτικό πληθυσμό όπως το SyRI στις Κάτω Χώρες και η Visa Streaming Application στο Ηνωμένο Βασίλειο διαπιστώθηκε ότι εισήγαγαν άμεσα ή έμμεσα διακρίσεις και η χρήση τους διακόπηκε, στην περίπτωση του SyRI μάλιστα κατόπιν προσφυγής στη δικαιοσύνη. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι το SyRI θεωρήθηκε αντίθετο με τη νομοθεσία για την προστασία του ιδιωτικού βίου και των προσωπικών δεδομένων καθώς ελλείπει κρίσιμων στοιχείων που αφορούσαν το σχεδιασμό του αλγόριθμου τα οποία δεν έγιναν ποτέ

γνωστά στο Δικαστήριο αλλά και σχετικού αιτήματος από τους αιτούντες, το δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί πιθανής παραβίασης της απαγόρευσης των διακρίσεων.⁸⁴

Ένα αλγοριθμικό σύστημα εισάγει διακρίσεις όταν ενσωματώνει και χρησιμοποιεί προκαταλήψεις (bias) σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής του. Ο βασικός και πρωταρχικός λόγος που αυτό μπορεί να συμβαίνει είναι ότι οι προκαταλήψεις και οι συνακόλουθες διακρίσεις είναι διάχυτες στην κοινωνία, έχουν τις ρίζες τους στην ψυχολογική, κοινωνική και πολιτισμική δυναμική και, ως εκ τούτου, αντανακλώνται στα δεδομένα και τα κείμενα που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη μοντέλων ΤΝ. Τέτοιες προκαταλήψεις «εμφανίζονται συχνότερα όταν οι εφαρμογές μηχανικής μάθησης εκπαιδεύονται σε δεδομένα που αντικατοπτρίζουν μόνο ορισμένες δημογραφικές ομάδες ή που αντανακλούν κοινωνικές προκαταλήψεις».⁸⁵ Είναι επίσης δυνατό ο αλγόριθμος να εκπαιδεύεται με δεδομένα που δεν περιέχουν απαραίτητα προκαταλήψεις αλλά ωστόσο δεν είναι αντιπροσωπευτικά.⁸⁶

Επιπλέον, υπάρχει ένας έντονος διάλογος σχετικά με τις δομικές διακρίσεις που ενσωματώνει η ΤΝ ήδη από το στάδιο της ανάπτυξης των συστημάτων, ανεξαρτήτως δηλαδή των δεδομένων που εισάγονται και επεξεργάζονται είτε για την εκπαίδευση είτε κατά τη λειτουργία των συστημάτων ΤΝ. Οι λίγες εταιρείες που ασκούν καθοριστική επιρροή στον τομέα της ψηφιακής τεχνολογίας χαρακτηρίζονται από «κρίση πολυπολιτισμικότητας»⁸⁷ με αποτέλεσμα ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη της ΤΝ να βασίζεται «σχεδόν αποκλειστικά σε λίγες εταιρείες και ένα μικρό σύνολο ελίτ πανεπιστημιακών εργαστηρίων δυτικών χωρών που τείνουν να αποτελούνται από λευκούς, εύπορους άνδρες με τεχνικό προσανατολισμό»⁸⁸. Αλλά και ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών και την εξοικείωση

⁸⁴ Veen.Ch, *Landmark judgement from the Netherlands on digital welfare states and human rights*, (2020), Open Global Rights, <https://www.openglobalrights.org/landmark-judgment-from-netherlands-on-digital-welfare-states/>

⁸⁵ European Union Agency for Fundamental Rights, *Bias in algorithms- Artificial Intelligence and Discrimination*, Vienna 2022, σελ. 19 <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm>

⁸⁶ European Union Agency for Fundamental Rights, *Bias in algorithms- Artificial Intelligence and Discrimination*, Vienna 2022, σελ. 19 <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm>

⁸⁷ Jackie Snow, *We're in a diversity crisis: cofounder of Black in AI on what's poisoning algorithms in our lives*, MIT Technology Review, 14 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.technologyreview.com/2018/02/14/145462/were-in-a-diversity-crisis-black-in-ais-founder-on-whats-poisoning-the-algorithms-in-our/>

⁸⁸ Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, *Racial discrimination and emerging digital technologies: a human rights analysis*, 18 June 2020, παρ. 17, <https://undocs.org/A/HRC/44/57>

με αυτές, παράγοντες όπως η οικονομική κατάσταση, το χρώμα ή η φυλή⁸⁹ επηρεάζουν σημαντικά την πρόσβαση σε αυτές.

3.2 Κράτος δικαίου, διαδικαστικές εγγυήσεις και πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό των νέων τεχνολογιών που χρησιμοποιούν σύνθετα αλγοριθμικά συστήματα και τεχνητή νοημοσύνη είναι η μυστικότητα και η αδιαφάνεια του σχεδιασμού τους. Αυτό οφείλεται είτε στην εγγενή αδυναμία να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο το σύστημα καταλήγει σε ένα συμπέρασμα (συστήματα που χρησιμοποιούν deep learning ή black box systems) είτε στην άρνηση των εταιρειών που τα αναπτύσσουν να κοινοποιήσουν το σχεδιασμό τους για λόγους προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.⁹⁰

Όπως προαναφέρθηκε, στην περίπτωση του SyRI που είναι η πρώτη που οδηγήθηκε ενώπιον της δικαιοσύνης, το ολλανδικό δικαστήριο αναφέρει σε πολλές περιπτώσεις στην απόφασή του ότι λόγω της μη πρόσβασης στο σχεδιασμό και τη λειτουργία του συστήματος «δεν ήταν σε θέση να απαντήσει σε νομικά ερωτήματα, όπως η νομική φύση του SyRI, κατά πόσον αναπτύχθηκαν προφίλ κινδύνου κατά τη διάρκεια της χρήσης του ή κατά πόσον ο κίνδυνος διακρίσεων εξουδετερώθηκε επαρκώς».⁹¹

Σε άλλο πλαίσιο αλλά στο ίδιο πνεύμα, το ΔΕΕ στην υπόθεση *Ligue des droits Humains* που αφορούσε την οδηγία 2016/681 για τα δεδομένα του μητρώου ονομάτων επιβατών (PNR), και κρίνοντας επί παραβίασης του άρθρου 47 του Χάρτη, αποφάνθηκε ότι «δεδομένης της αδιαφάνειας που χαρακτηρίζει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η τεχνολογία τεχνητής νοημοσύνης, μπορεί να είναι αδύνατο να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα κατέληξε σε μια θετική αντιστοίχιση. Υπό αυτές τις συνθήκες, η χρήση της τεχνολογίας αυτής μπορεί να στερήσει από τα υποκείμενα των δεδομένων και το δικαίωμά τους σε αποτελεσματική δικαστική προσφυγή που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, για το οποίο η οδηγία PNR, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 28, επιδιώκει να

⁸⁹ Για παράδειγμα, σύμφωνα με έρευνες στις Η.Π.Α, οι μαύροι και ισπανόφωνοι ενήλικες φαίνεται ότι έχουν μικρότερες πιθανότητες να έχουν υπολογιστή ή ίντερνετ υψηλής ταχύτητας, βλ. Pew Research Center, Home broadband adoption, computer ownership vary by race, ethnicity in US, 16 Ιουλίου 2021, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/07/16/home-broadband-adoption-computer-ownership-vary-by-race-ethnicity-in-the-u-s/>

⁹⁰ Gerards Janneke, Xenidis Raphaele, Algorithmic discrimination in Europe: Challenges and opportunities for gender equality and non-discrimination law, 2020, European Commission, σελ. 35, παρ. 1.2.2.4 <https://op.europa.eu/nl/publication-detail/-/publication/082f1dbc-821d-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>

⁹¹ Adamantia Rachovitsa, Niclas Johann, *The Human Rights Implications of the Use of AI in the Digital Welfare State: Lessons Learned from the Dutch SyRI Case*, *Human Rights Law Review*, Volume 22, Issue 2, June 2022, ngac010, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac010>

διασφαλίσει υψηλό επίπεδο προστασίας, ιδίως για να αμφισβητηθεί ο μη διακριτικός χαρακτήρας των αποτελεσμάτων που λαμβάνονται».⁹²

Ιδίως στις περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων, όπου το βάρος απόδειξης για την ύπαρξη κάποιας παραβίασης βαρύνει το πρόσωπο που προσφεύγει στη δικαιοσύνη, η έλλειψη πληροφοριών αναφορικά με το είδος των δεδομένων με τα οποία εκπαιδεύτηκε το σύστημα, την πορεία που ακολουθείται για την εξαγωγή συμπερασμάτων και τις παραμέτρους ή τα κριτήρια που έχουν τεθεί καθιστά αν όχι αδύνατη σίγουρα υπέρμετρα δύσκολη τη διαπίστωση της ύπαρξης διάκρισης και μόνο. Άλλωστε, η έλλειψη ευαισθητοποίησης και διαφάνειας σχετικά με τη χρήση των αυτοματοποιημένων συστημάτων εξηγεί γιατί, εκτός από τις υποθέσεις που αφορούν εργαζόμενους σε πλατφόρμες⁹³, η συντριπτική πλειονότητα των υποθέσεων έχει παραπεμφθεί στα δικαστήρια από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ακτιβιστές ή πολιτικούς εκπροσώπους και όχι από μεμονωμένους πολίτες που θίγονται από την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων.⁹⁴ Αν η προσφυγή στη δικαιοσύνη είναι σπάνια ή δύσκολη για τους πολίτες των κρατών μελών γίνεται εύκολα αντιληπτό πόσο δυσχερής είναι η θέση των μεταναστών και αιτούντων διεθνή προστασία οι οποίοι συχνά δεν έχουν τα οικονομικά μέσα ούτε το υποστηρικτικό περιβάλλον που θα τους επέτρεπε να προσφύγουν στα δικαστήρια για οποιαδήποτε παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν υποστεί.

Η αδιαφάνεια της λειτουργίας των συστημάτων ΤΝ έχει σημαντική επίδραση και σε διάφορες διαδικαστικές εγγυήσεις και αρχές του διοικητικού δικαίου οι οποίες είναι σημαντικές στις διαδικασίες που αφορούν τη μετανάστευση και την απόδοση καθεστώτος διεθνούς προστασίας όπως το δικαίωμα σε προηγούμενη ακρόαση και η αιτιολόγηση των διοικητικών πράξεων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η πρόταση για έναν Κανονισμό για την Τεχνητή Νοημοσύνη και η προστασία των μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων άσυλο.

⁹² CJEU- Ligue des droits humains C-817/19 ECLI:EU:C:2022:491

⁹³ Business and Human Rights Resource Centre, Italy: Court rules against Deliveroo's rider algorithm, citing discrimination, 5 Ιανουαρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/italy-court-rules-against-deliveroos-rider-algorithm-citing-discrimination/>

⁹⁴ Palmiotto, Francesca: *Preserving Procedural Fairness in The AI Era: The Role of Courts Before and After the AI Act*, *VerfBlog*, 2023/1/05, <https://verfassungsblog.de/procedural-fairness-ai/>, DOI: [10.17176/20230105-121527-0](https://doi.org/10.17176/20230105-121527-0).

4. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

4.1. Ο Κανονισμός για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για την τεχνητή νοημοσύνη (AI Act).

Τον Απρίλιο του 2021, μετά από ένα διάστημα έντονων διαδικασιών για τη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής για την τεχνητή νοημοσύνη, που είχαν ξεκινήσει τον Απρίλιο του 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε, μαζί με την Ανακοίνωσή της για την προώθηση της ευρωπαϊκής προσέγγισης της ΤΝ και το Συντονισμένο Σχέδιο για την ΤΝ, την πρότασή της για έναν Κανονισμό για την ΤΝ και τη σχετική εκτίμηση των επιπτώσεων.⁹⁵ Αυτή η δέσμη μέτρων χαρακτηρίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως ορόσημο για την πραγμάτωση του ευρωπαϊκού οράματος για την ΤΝ όπως αυτό είχε παρουσιαστεί στη Λευκή Βίβλο για την ΤΝ το 2020. Δηλαδή στο να καταστεί η ΕΕ ένας «κόμβος παγκόσμιας κλάσης για την ΤΝ και παράλληλα να διασφαλιστεί ότι η ΤΝ είναι ανθρωποκεντρική και αξιόπιστη».⁹⁶

Με τον προτεινόμενο Κανονισμό θεσπίζονται εναρμονισμένοι κανόνες για την ανάπτυξη, τη διάθεση στην αγορά και τη χρήση «συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης» στην ΕΕ. Το εύρος της επιρροής του ωστόσο είναι κατά πολύ μεγαλύτερο αφενός διότι το πεδίο εφαρμογής του εκτείνεται και σε κάθε πάροχο που διαθέτει στην αγορά της ΕΕ ή σε λειτουργία εντός της ΕΕ συστήματα ΤΝ, αφετέρου επειδή ως η πρώτη προσπάθεια νομοθετικής ρύθμισης της ΤΝ παγκοσμίως δύναται να καταστεί, όπως και ο GDPR⁹⁷, το παγκόσμιο πρότυπο για την τεχνητή νοημοσύνη⁹⁸.

Η πρόταση βασίζεται στο άρθρο 114 ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει τη θέσπιση μέτρων για τη διασφάλιση της εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς. Μεγάλο μέρος των διατυπώσεων του προτεινόμενου Κανονισμού αντλούνται από την Απόφαση

⁹⁵ A European approach to artificial intelligence, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>

⁹⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Προώθηση μιας ευρωπαϊκής προσέγγισης της τεχνητής νοημοσύνης, COM(2021) 205 final, 21.4.2021, σελ. 1 (ο τονισμός όπως στο πρωτότυπο), διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0205>

⁹⁷ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2016/679 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), ΟJ 2016 L 119/1

⁹⁸ Για την επίδραση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας στην παγκόσμια αγορά και οικονομία βλ. Bradford, Anu and Bradford, Anu, The Brussels Effect (2012). Northwestern University Law Review, Vol. 107, No. 1, 2012, Columbia Law and Economics Working Paper No. 533, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2770634>

768/2008/ΕΚ⁹⁹ για το «κοινό πλαίσιο εμπορίας των προϊόντων» και από την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα προϊόντα χρησιμοποιώντας πρότυπα που περιέχονται στο Νέο Νομοθετικό Πλαίσιο (New Legislative Framework- NLF) όπως για παράδειγμα οι Αρχές Εποπτείας της Αγοράς (Market Surveillance Authorities- MSAs). Παράλληλα προσπαθούν να απαντηθούν οι σοβαρές ανησυχίες και κίνδυνοι για τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Ο προτεινόμενος Κανονισμός υιοθετεί μια προσέγγιση που βασίζεται στον κίνδυνο (από τη χρήση ενός συστήματος ΤΝ) και ακολουθεί μία «πυραμίδα κρισιμότητας» με την έννοια ότι όσο αυξάνεται ο κίνδυνος, εφαρμόζονται αυστηρότεροι κανόνες.¹⁰⁰ Προβλέπονται έτσι διαφορετικές απαιτήσεις και υποχρεώσεις ανάλογα με τις χρήσεις της ΤΝ που δημιουργούν α) μη αποδεκτούς κινδύνους (Τίτλος II), β) υψηλούς κινδύνους (Τίτλος III), γ) περιορισμένους κινδύνους (Τίτλος IV) και δ) ελάχιστους κινδύνους (Τίτλος IX) για τους οποίους, σε αντίθεση με τις τρεις πρώτες κατηγορίες, απλώς ενθαρρύνεται και διευκολύνεται η χρήση μη δεσμευτικών κανόνων συμπεριφοράς (Code of Conduct) από παρόχους και χρήστες. Στην τελευταία αυτή κατηγορία εμπίπτει η συντριπτική πλειονότητα των συστημάτων ΤΝ που χρησιμοποιούνται σήμερα στην ΕΕ.¹⁰¹

Η επιλογή να ρυθμιστεί η ΤΝ στα πρότυπα των ρυθμίσεων για την ασφάλεια των προϊόντων έχει επικριθεί από ακαδημαϊκούς και οργανώσεις κυρίως λόγω της ανεπάρκειάς της να ανταποκριθεί στη φύση της ΤΝ ως ενός συστήματος που «παραδίδεται δυναμικά μέσω πολλαπλών σταδίων («κύκλος ζωής της ΤΝ»), σε διαφορετικά πλαίσια και με διαφορετικές επιπτώσεις σε διάφορα άτομα και ομάδες»¹⁰² απέχοντας ως εκ τούτου σημαντικά τόσο από την έννοια του προϊόντος όσο και της υπηρεσίας αλλά και για τον περιορισμένο χώρο που αφήνει αυτό το ρυθμιστικό πρότυπο στη θέσπιση κανόνων που εγγυώνται το σεβασμό και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Δομημένος στα πρότυπα της νομοθεσίας που αφορά την ασφάλεια των προϊόντων και τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές, ο Κανονισμός προσδιορίζει τα απαγορευμένα και υψηλού κινδύνου

⁹⁹ ΑΠΟΦΑΣΗ αριθ. 768/2008/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΪ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 9ης Ιουλίου 2008 για κοινό πλαίσιο εμπορίας των προϊόντων και για την κατάργηση της απόφασης 93/465/ΕΟΚ του Συμβουλίου, L 218/82

¹⁰⁰ Mauritz Kop, EU Artificial Intelligence Act: The European Approach to AI, Transatlantic Antitrust and IPR Developments (2021), διαθέσιμο στο: <https://law.stanford.edu/publications/eu-artificial-intelligence-act-the-european-approach-to-ai/>

¹⁰¹ EU Commission, “Regulatory framework proposal on artificial intelligence” <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>>

¹⁰² Lilian Edwards, Expert Opinion: Regulating AI in Europe, Ada Lovelace Institute (2022), διαθέσιμο στο: <https://www.adalovelaceinstitute.org/report/regulating-ai-in-europe/#fn-13>

συστήματα (για τα οποία υπάρχει αναλυτική λίστα στο Παράρτημα ΙΙΙ) σε αντίθεση με το πρότυπο του GDPR ο οποίος προβλέπει τους όρους υπό τους οποίους επιτρέπεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η απαρίθμηση αυτή έχει εκτιμηθεί ως επισφαλής με την έννοια ότι είναι πιθανόν να περιέχει κενά τα οποία, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο Κανονισμός προβλέπει μια διαδικασία περιορισμένης τροποποίησης μόνο των συστημάτων υψηλού κινδύνου¹⁰³, ενδεχομένως να επιτρέψουν μελλοντικά τη διάθεση στην αγορά, θέση σε λειτουργία και χρήση δυνητικά επιβλαβών συστημάτων ΤΝ.

Περαιτέρω, το γεγονός ότι ο Κανονισμός αποφεύγει να θέσει σαφή, προδιατυπωμένα κριτήρια για την ταξινόμηση ενός συστήματος σε μια κατηγορία κινδύνου και αντ' αυτού παραθέτει λίστες συστημάτων που εντάσσονται σε αυτές γεννά ζητήματα που σχετίζονται με την αιτιολόγηση κάθε επιλογής, την επακόλουθη στέρηση της δυνατότητας προσφυγής στη δικαιοσύνη αλλά και τη δυνατότητά του να δημιουργήσει ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που θα μπορεί να καλύψει τις μελλοντικές εξελίξεις στον τομέα της ΤΝ.¹⁰⁴ Τέτοια κριτήρια δεν απουσιάζουν πλήρως από τον Κανονισμό. Στο άρθρο 7 απαριθμούνται τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη της η Επιτροπή όταν αξιολογεί ένα σύστημα ΤΝ με σκοπό την επικαιροποίηση του Παραρτήματος ΙΙΙ το οποίο ωστόσο αφορά, όπως προαναφέρθηκε, μόνο τα συστήματα υψηλού κινδύνου.

α) Συστήματα ΤΝ που δημιουργούν μη αποδεκτούς κινδύνους είναι εκείνα που αντιβαίνουν στις αξίες της ΕΕ όπως για παράδειγμα αυτά που οδηγούν σε παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁰⁵ Ο Κανονισμός προτείνει την απόλυτη απαγόρευση τριών κατηγοριών συστημάτων ΤΝ (δύο από αυτές αφορούν τη χειραγώγηση και μία την «κοινωνική βαθμολόγηση») και την απαγόρευση, που αίρεται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στον Κανονισμό, μιας τέταρτης κατηγορίας συστημάτων, των συστημάτων «σε πραγματικό χρόνο» βιομετρικής ταυτοποίησης.

Ο Κανονισμός απαγορεύει τη διάθεση στην αγορά, θέση σε λειτουργία ή χρήση συστημάτων ΤΝ που χρησιμοποιώντας υποσυνείδητες τεχνικές «πέρα από την αντίληψη» του ατόμου ή εκμεταλλευόμενα την ευαλωτότητα συγκεκριμένων κατηγοριών προσώπων με σκοπό να στρεβλώσουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου με τρόπο που προκαλεί είτε δύναται

¹⁰³ Άρθρο 73 προτεινόμενου Κανονισμού.

¹⁰⁴ Lilian Edwards, Expert Opinion: Regulating AI in Europe, Ada Lovelace Institute (2022), διαθέσιμο στο: <https://www.adalovelaceinstitute.org/report/regulating-ai-in-europe/#fn-13>

¹⁰⁵ Αιτιολογική Έκθεση Κανονισμού, 5.2.2.

να προκαλέσει σωματική ή ψυχολογική βλάβη.¹⁰⁶ Έχει υποστηριχτεί ότι η διατύπωση της απαγόρευσης των δύο αυτών κατηγοριών περιορίζει σε τέτοιο βαθμό την πρακτική αποτελεσματικότητά της¹⁰⁷ ώστε η απαγόρευση θα μπορούσε να θεωρηθεί απλώς ρητορική.¹⁰⁸ Η απαγόρευση που προϋποθέτει *πρόθεση χειραγώγησης* με τη χρήση *υποσυνείδητων τεχνικών* που εφαρμόζονται *εν αγνοία* του χρήστη ή μέσω της *εκμετάλλευσης της ευαλωτότητας* συγκεκριμένων, εξαιρετικά περιορισμένων, κατηγοριών προσώπων (ηλικία, σωματική ή πνευματική αναπηρία), προσθέτοντας ελάχιστα στις ήδη υπάρχουσες ρυθμίσεις όπως για παράδειγμα αυτές της Οδηγίας για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές, περιορίζεται ακόμα περισσότερο από την προϋπόθεση *πρόκλησης ή δυνητικής πρόκλησης βλάβης στο συγκεκριμένο ή άλλο άτομο*. Επιπλέον, εξαιρείται ρητά από την εφαρμογή της¹⁰⁹ η περίπτωση που η χειραγώγηση ή η βλάβη προέρχεται από τη δυναμική της βάσης των χρηστών, η οποία είναι συνυφασμένη με ένα σύστημα TN, αποκλείοντας σημαντικά πεδία όπως τις βασισμένες σε διακρίσεις αξιολογήσεις ή συστάσεις σε εφαρμογές γνωριμιών και διαδικτυακές αγορές. Υποστηρίζεται επίσης ότι η διατύπωση αυτή αγνοεί την επίδραση και τον ενδεχόμενο κίνδυνο που μπορεί να ενέχουν τέτοια συστήματα στην κοινωνία ως σύνολο.¹¹⁰ Για παράδειγμα, η παρακολούθηση της συμπεριφοράς των ατόμων είναι πιθανό να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται και να εμποδίσει μελλοντικά σε μεγάλη κλίμακα την ελευθερία της έκφρασης, του συνέρχεσθαι ακόμα και την ελευθερία της σκέψης.¹¹¹

¹⁰⁶ Άρθρο 5 (1) (α) και (β) προτεινόμενου Κανονισμού.

¹⁰⁷ European Data Protection Board and European Data Protection Supervisor, Joint Opinion 5/2021 on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) (18 June 2021), παρ. 28, διαθέσιμο στο: https://edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/edpb-edps-joint-opinion/edpb-edps-joint-opinion-52021-proposal_en

¹⁰⁸ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>

¹⁰⁹ Αιτιολογική σκέψη 16 («η πρόθεση δεν μπορεί να συναχθεί όταν η στρέβλωση της συμπεριφοράς οφείλεται σε παράγοντες εξωτερικούς προς το σύστημα TN οι οποίοι είναι εκτός ελέγχου του παρόχου ή του χρήστη»)

¹¹⁰ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>

¹¹¹ UN Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief (2021), Freedom of Thought, A/76/380, Οκτώβριος 2021, διαθέσιμο στο: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F76%2F380&Language=E&DeviceType=Desktop&LangReguested=False>

Απαγορεύεται επίσης η διάθεση στην αγορά, θέση σε λειτουργία ή χρήση συστημάτων ΤΝ από τις δημόσιες αρχές ή εξ ονόματός τους για την αξιολόγηση ή την ταξινόμηση της αξιοπιστίας προσώπων (κοινωνική βαθμολογία- social scoring) η οποία οδηγεί σε επιζήμια ή δυσμενή μεταχείριση προσώπων ή ομάδων είτε σε κοινωνικά πλαίσια άσχετα με το πλαίσιο στο οποίο παρήχθησαν ή συλλέχθηκαν αρχικά τα δεδομένα ή όταν η μεταχείριση αυτή είναι αδικαιολόγητη ή δυσανάλογη προς την κοινωνική συμπεριφορά τους ή τη σοβαρότητά της.¹¹² Ο περιορισμός της απαγόρευσης μόνο στις δημόσιες αρχές είναι μάλλον παρωχημένος αν ληφθεί υπόψη ότι κρίσιμες και ζωτικές υπηρεσίες όπως οι τηλεπικοινωνίες και οι μεταφορές παρέχονται από ιδιώτες και ο αποκλεισμός από αυτές μπορεί να προκαλέσει συνέπειες ισοδύναμες με τον αποκλεισμό από κρατικά παρεχόμενες υπηρεσίες.¹¹³

Η τέταρτη απαγόρευση που αφορά τα συστήματα βιομετρικής ταυτοποίησης «σε πραγματικό χρόνο» αποτέλεσε αντικείμενο έντονης διαπραγμάτευσης αλλά και ακαδημαϊκού και δημόσιου διαλόγου. Σύμφωνα με την πρόταση Κανονισμού απαγορεύεται η χρήση συστημάτων βιομετρικής ταυτοποίησης «σε πραγματικό χρόνο» σε δημόσια προσβάσιμους χώρους για σκοπούς επιβολής του νόμου εκτός εάν και στον βαθμό που η χρήση αυτή είναι απολύτως αναγκαία για: α) τη στοχευμένη αναζήτηση συγκεκριμένων δυνητικών θυμάτων εγκληματικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένων των αγνοούμενων παιδιών, β) την πρόληψη συγκεκριμένης, ουσιώδους και επικείμενης απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας φυσικών προσώπων ή απειλές τρομοκρατικής επίθεσης, γ) τον εντοπισμό, την ταυτοποίηση ή τη δίωξη δράστη ή υπόπτου για ποινικό αδίκημα για το οποίο εκδίδεται ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

Η απαγόρευση αυτή περιορίζεται στη χρήση τέτοιων συστημάτων επιτρέποντας την πώλησή συστημάτων- απαγορευμένων στην ΕΕ, σε άλλες χώρες μαζί με τα ηθικά ζητήματα που γεννά η πώλησή τους σε καταπιεστικά καθεστώτα ή κράτη με αμφίβολες εγγυήσεις προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ως προς το ζήτημα αυτό, σημειώνεται ότι «τον Δεκέμβριο του 2022, η Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής διαπίστωσε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν είχε λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει «μια συνεκτική και δομημένη

¹¹² Άρθρο 5 (1) (γ) προτεινόμενου Κανονισμού

¹¹³ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>

προσέγγιση για την αξιολόγηση της επίδρασης που έχει στα ανθρώπινα δικαιώματα» η μεταφορά τεχνολογίας με δυνητική ικανότητα επιτήρησης σε τρίτες χώρες εκτός ΕΕ που υποστηρίζονται από το Ταμείο Αρωγής έκτακτης ανάγκης για τη σταθερότητα και την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της παράνομης μετανάστευσης στην Αφρική (EUTF για την Αφρική), ένα βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο που δρομολογήθηκε το 2015 για την «παροχή μιας ολοκληρωμένης και συντονισμένης απάντησης στις ποικίλες αιτίες της αστάθειας, της παράτυπης μετανάστευσης και του αναγκαστικού εκτοπισμού».¹¹⁴

Περαιτέρω, η απαγόρευση αφορά μόνο την «σε πραγματικό χρόνο» βιομετρική ταυτοποίηση αφήνοντας εκτός πεδίου εφαρμογής την ταυτοποίηση που λαμβάνει χώρα «μετά» το γεγονός. Εκτός πεδίου εφαρμογής είναι επίσης η *σε πραγματικό χρόνο* βιομετρική ταυτοποίηση μέσω video streams καθώς η αιτιολογική σκέψη 9 ρητά εξαιρεί τους διαδικτυακούς χώρους (online spaces) ως μη φυσικούς. Από πολύ νωρίς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων επισήμαναν ότι «η παρεμβατικότητα της επεξεργασίας δεν εξαρτάται πάντα από το αν η ταυτοποίηση γίνεται σε πραγματικό χρόνο ή όχι καθώς και η μεταγενέστερη απομακρυσμένη βιομετρική ταυτοποίηση στο πλαίσιο μιας πολιτικής διαμαρτυρίας είναι πιθανόν να έχει ανασταλτική επίδραση στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών όπως του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι και γενικότερα των θεμελιωδών αρχών της δημοκρατίας».¹¹⁵ Επιπλέον, ο περιορισμός της απαγόρευσης για σκοπούς επιβολής του νόμου σημαίνει ότι τέτοια συστήματα επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται από τις αρχές για άλλους σκοπούς όπως για παράδειγμα η δημόσια υγεία σκοποί που ωστόσο εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του GDPR ο οποίος θέτει αυστηρές προϋποθέσεις που είναι σχεδόν αδύνατον να τηρηθούν.

Οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών έχουν επισημάνει τους κινδύνους της βιομετρικής ταυτοποίησης, είτε σε πραγματικό είτε σε μεταγενέστερο χρόνο, ως πρακτικής αντιβαίνουσας στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει καμία σαφής

¹¹⁴ Antonella Napolitano, Artificial Intelligence: the new frontier of the EU's border externalisation strategy, Ιούλιος 2023, EUROMED RIGHTS, https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2023/07/Euromed_AI-Migration-Report_EN-1.pdf

¹¹⁵ European Data Protection Board and European Data Protection Supervisor, Joint Opinion 5/2021 on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) (18 June 2021), παρ. 31, διαθέσιμο στο: https://edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/edpb-edps-joint-opinion/edpb-edps-joint-opinion-52021-proposal_en

ένδειξη για την αναγκαιότητα χρήσης τέτοιων συστημάτων τα οποία μεταχειρίζονται αόριστο αριθμό προσώπων ως «ύποπτο» και περιορίζουν σημαντικά τα δικαιώματα στην ελεύθερη έκφραση, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και πρωτίστως την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.¹¹⁶

β) Το μεγαλύτερο μέρος του Κανονισμού (άρθρα 6-51) αφορά και ρυθμίζει τις **χρήσεις συστημάτων ΤΝ τα οποία προκαλούν υψηλούς κινδύνους**, δηλαδή εκείνων των χρήσεων που απειλούν («δημιουργούν υψηλούς κινδύνους») στην υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η στάθμιση εδώ γίνεται μεταξύ των προσδοκώμενων ωφελειών και των κινδύνων που δημιουργούνται σε αυτούς τους τομείς. Τα εν λόγω συστήματα επιτρέπονται στην ευρωπαϊκή αγορά με την επιφύλαξη α) της *συμμόρφωσης με ορισμένες υποχρεωτικές απαιτήσεις* και β) της *εκ των προτέρων* αξιολόγησης της συμμόρφωσης αυτής. Η ταξινόμηση ενός συστήματος ως υψηλού κινδύνου εξαρτάται από τον *επιδιωκόμενο σκοπό* του συστήματος, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία για την ασφάλεια προϊόντων, δηλαδή όχι μόνο από τη λειτουργία που επιτελεί αλλά και από τον συγκεκριμένο σκοπό και τις πρακτικές λεπτομέρειες για τις οποίες χρησιμοποιείται.¹¹⁷ Πάνω σε αυτή τη λογική προσδιορίζονται δύο κύριες κατηγορίες συστημάτων ΤΝ υψηλού κινδύνου: α) συστήματα ΤΝ που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν ως κατασκευαστικά στοιχεία ασφάλειας προϊόντων τα οποία υπόκεινται σε εκ των προτέρων αξιολόγηση της συμμόρφωσης από τρίτα μέρη, β) άλλα αυτόνομα συστήματα ΤΝ με επιπτώσεις κυρίως στα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία αναφέρονται ρητά στο Παράρτημα ΙΙΙ. Στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται συστήματα που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν σε οκτώ προκαθορισμένες κατηγορίες και συγκεκριμένα: α) βιομετρική ταυτοποίηση και κατηγοριοποίηση, β) διαχείριση και λειτουργία υποδομών ζωτικής σημασίας, γ) εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση, δ) απασχόληση, διαχείριση των εργαζομένων και πρόσβαση στην αυτοαπασχόληση, ε) πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και παροχές και απόλαυση αυτών, στ) επιβολή του νόμου, ζ) μετανάστευση, άσυλο και διαχείριση των συνόρων και η) απονομή δικαιοσύνης και δημοκρατία. Σύμφωνα με τα άρθρα 7 και 73 του Κανονισμού, η παραπάνω λίστα είναι εν μέρει «κλειστή» με την έννοια ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να προσθέσει καινούργια κατηγορία αλλά μπορεί, σε περίπτωση που η εφαρμογή τους θέτει παρόμοιους κινδύνους να προσθέσει υπό-κατηγορίες σε μια ήδη υπάρχουσα.

¹¹⁶ Reclaim your face, <https://reclaimyourface.eu/the-problem/>

¹¹⁷ Αιτιολογική έκθεση 5.2.3

Η συμμόρφωση με τις υποχρεωτικές απαιτήσεις βαρύνει κυρίως τον πάροχο, οι δε απαιτήσεις σχετίζονται με τη διαχείριση κινδύνων, τα δεδομένα και τη διακυβέρνηση δεδομένων, την τεκμηρίωση και τήρηση αρχείων, τη διαφάνεια και την παροχή πληροφοριών στους χρήστες, την ανθρώπινη εποπτεία, την αξιοπιστία, την ακρίβεια και την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο.¹¹⁸

Η αξιολόγηση γίνεται *ex ante* ενώ προβλέπεται επαναξιολόγηση σε περίπτωση που το σύστημα ΤΝ, που έχει ήδη εγγραφεί στη σχετική βάση δεδομένων της ΕΕ, υποστεί τροποποιήσεις που υπερβαίνουν όσα ελέγχθηκαν κατά την πρώτη, *ex ante*, αξιολόγηση.¹¹⁹ Και στο σημείο αυτό το πλαίσιο του NLF δε φαίνεται να εξυπηρετεί τις υψηλές απαιτήσεις διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως ενόψει των ευαίσθητων περιοχών στις οποίες τα εν λόγω συστήματα υψηλού κινδύνου θα εφαρμόζονται. Οργανώσεις υποστηρίζουν ότι η *ex ante* αξιολόγηση συμμόρφωσης αδυνατεί να λάβει υπόψη της ότι το επίπεδο του κινδύνου επηρεάζεται από το πλαίσιο στο οποίο πρόκειται να χρησιμοποιηθεί ένα σύστημα και δεν μπορεί να προβλεφθεί συνολικά εκ των προτέρων.¹²⁰

Οι απαιτήσεις για τα συστήματα ΤΝ θα ελέγχονται στο πλαίσιο των υφιστάμενων διαδικασιών αξιολόγησης συμμόρφωσης βάσει της σχετικής νομοθεσίας του NLF¹²¹, σύμφωνα με το οποίο η αξιολόγηση γίνεται από τον πάροχο ο οποίος έχει ενδελεχή γνώση του σχεδιασμού και της λειτουργίας του συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι οργανισμοί τυποποίησης και οι κοινοποιημένοι οργανισμοί (*notified bodies*) θα διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στο περιεχόμενο των υποχρεωτικών απαιτήσεων με τις οποίες οι πάροχοι συστημάτων ΤΝ οφείλουν να συμμορφώνονται.¹²² Οι προβληματικές πτυχές της τυποποίησης (*standardization*) στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη και ιδίως στο ζήτημα του δικαστικού ελέγχου έχουν απασχολήσει έντονα τους θεωρητικούς και το ΔΕΕ.¹²³ Όσον αφορά

¹¹⁸ άρθρα 9- 15 προτεινόμενου Κανονισμού.

¹¹⁹ Αιτιολογική Έκθεση.

¹²⁰ EDRI, An EU Artificial Intelligence Act for Fundamental Rights- A Civil Society Statement, 30/11/2021, <https://edri.org/wp-content/uploads/2021/12/Political-statement-on-AI-Act.pdf>

¹²¹ Αιτιολογική έκθεση Κανονισμού 1.2

¹²² Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>

¹²³ van Gestel, R., & Micklitz, H. W. (2013). European integration through standardization: How judicial review is breaking down the club house of private standardization bodies. *Common Market Law Review*, 50(1), 145-181

Rodrigo Vallejo, The Private Administrative Law of Technical Standardization, *Yearbook of European Law*, Volume 40, 2021, Pages 172–229, <https://doi.org/10.1093/yel/yeab011>

το συγκεκριμένο πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι η διαδικασία της τυποποίησης προσφέρει ελάχιστο- αν όχι καθόλου χώρο¹²⁴ για την εκπροσώπηση των ομάδων που επηρεάζονται ενώ «μη εκλεγμένα τεχνικά όργανα μετατρέπουν τους δημοκρατικά θεσπισμένους κανόνες σε πρότυπα»¹²⁵ τα οποία εξειδικεύοντας καθορίζουν και ουσιαστικά την εφαρμογή τους.

Αποκλίνοντας από το πλαίσιο του νέου νομοθετικού πλαισίου, ο Κανονισμός προβλέπει ότι η αξιολόγηση της συμμόρφωσης των συστημάτων ΤΝ που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς επιβολής του νόμου, στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου ή από οργανισμούς της ΕΕ, θα γίνεται είτε από την αρμόδια εποπτική αρχή προστασίας δεδομένων είτε τις εθνικές αρμόδιες αρχές που εποπτεύουν τις δραστηριότητες των αρχών επιβολής του νόμου, μετανάστευσης ή ασύλου που θέτουν σε λειτουργία ή χρησιμοποιούν τα εν λόγω συστήματα.¹²⁶

γ) Το τρίτο επίπεδο της πυραμίδας αφορά τα **συστήματα ΤΝ που ενέχουν περιορισμένους κινδύνους** και για τα οποία η τήρηση υποχρεώσεων ενημέρωσης και διαφάνειας κρίνονται αρκετές ώστε να προληφθεί οποιαδήποτε βλάβη των χρηστών. Τα συστήματα αυτά περιλαμβάνουν τη διάδραση με παραγωγικά (generative) συστήματα ΤΝ, με συστήματα που χρησιμοποιούν τεχνολογίες αναγνώρισης συναισθημάτων ή βιομετρικής κατηγοριοποίησης καθώς και συστήματα που παράγουν deep fake περιεχόμενο. Για τις κατηγορίες αυτές ο Κανονισμός προβλέπει την υποχρέωση ενημέρωσης του χρήστη.

Ειδικότερα για τα συστήματα που χρησιμοποιούν βιομετρική κατηγοριοποίηση, η υποχρέωση ενημέρωσης αίρεται όταν αυτή χρησιμοποιείται επιτρεπόμενα για σκοπούς πρόληψης της εγκληματικότητας. Σημειώνεται ότι τα συστήματα ΤΝ αναγνώρισης συναισθημάτων έχουν επικριθεί έντονα λόγω της αμφίβολης- αν όχι ανύπαρκτης, επιστημονικής τους βάσης και του κινδύνου να οδηγήσουν σε άδικα αποτελέσματα. Υποστηρίζεται ότι τα συστήματα αυτά «χρησιμοποιούν υπεραπλουστευμένες, αμφισβητούμενες ταξινομήσεις, υποθέτουν- λανθασμένα, ότι η έκφραση των συναισθημάτων είναι όμοια σε όλους τους πολιτισμούς και πλαίσια και μπορεί να μας γυρίσουν πίσω στο «φρενολογικό παρελθόν» της ανάλυσης του χαρακτήρα με βάση τα

¹²⁴ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>

¹²⁵ Lilian Edwards, Expert Opinion: Regulating AI in Europe, Ada Lovelace Institute (2022), διαθέσιμο στο: <https://www.adalovelaceinstitute.org/report/regulating-ai-in-europe/#fn-13>

¹²⁶ άρθρα 43(1) και 63(5) Κανονισμού.

χαρακτηριστικά και δομές του προσώπου».¹²⁷ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων χαρακτηρίζουν τη χρήση τέτοιων συστημάτων «άκρως ανεπιθύμητη» και προτείνουν την απαγόρευσή τους λόγω της μη αποδεδειγμένης επιστημονικής τους εγκυρότητας¹²⁸, άποψη που υιοθετεί και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το οποίο ψήφισε υπέρ της απαγόρευσης τέτοιων τεχνολογιών¹²⁹. Έχει επίσης υποστηριχθεί ότι η διάταξη δεν προσθέτει τίποτα στα προβλεπόμενα στο GDPR ο οποίος προβλέπει την υποχρέωση ενημέρωσης του κοινού για την ύπαρξη και τους σκοπούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από συστήματα αναγνώρισης συναισθημάτων ή βιομετρικής κατηγοριοποίησης.¹³⁰

4.2 Αξιολόγηση του προτεινόμενου κανονισμού σε σχέση με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ειδικότερα των δικαιωμάτων των μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων διεθνή προστασία.

Στόχος της πρότασης του Κανονισμού υπήρξε σύμφωνα με την Επιτροπή «η αντιμετώπιση των κινδύνων που συνδέονται με ειδικές εφαρμογές ΤΝ με αναλογικό τρόπο και αφετέρου, η προώθηση της υιοθέτησης της ΤΝ στα κράτη- μέλη».¹³¹ Παρόλο που «η ανθρωποκεντρική προσέγγιση της ανάπτυξης και χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης, η προστασία των αξιών της ΕΕ και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως η απαγόρευση των διακρίσεων, η προστασία της ιδιωτικότητας και των δεδομένων, καθώς και η βιώσιμη και αποτελεσματική χρήση των πόρων συγκαταλέγονται στις βασικές αρχές που διέπουν την ευρωπαϊκή προσέγγιση για την ΤΝ»¹³², ο προτεινόμενος Κανονισμός επιτυγχάνει μάλλον ελάχιστα εξυπηρετώντας σε προφανή δυσαναλογία τον έτερο σκοπό της επιχειρούμενης ρύθμισης, δηλαδή την προώθηση της υιοθέτησης της ΤΝ από τα κράτη-μέλη.

¹²⁷ Crawford, Kate. *The Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Yale University Press, 2021. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ghv45t>.

¹²⁸ ο.π. σημ. 21

¹²⁹ Mayson, Hayes & Curran, MEPs Adopt Parliamentary Committee Amendments to EU AI Act, 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.mhc.ie/latest/insights/substantial-changes-proposed-to-eu-ai-act>

¹³⁰ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112., σελ. 107, διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.9785/crl-2021-220402>

¹³¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Προώθηση μιας ευρωπαϊκής προσέγγισης της τεχνητής νοημοσύνης, COM(2021) 205 final, 21.4.2021, διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0205>

¹³² ο.π.

Όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, η νομοθέτηση για την ΤΝ στο πλαίσιο του ΝΛΦ έθεσε ένα μάλλον περιοριστικό πλαίσιο ιδίως ως προς το σκέλος του που φιλοδοξούσε να ανταποκριθεί στις σοβαρές ανησυχίες για τους κινδύνους και τις προκλήσεις από τη χρήση της ΤΝ στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Άλλωστε, ήδη από την Ανακοίνωση της Επιτροπής διαφαινόταν ότι η προώθηση της ΤΝ στην αγορά των κρατών μελών είχε βαρύνουσα σημασία και για το λόγο αυτό επιλέχτηκε ο Κανονισμός να «σχεδιαστεί έτσι ώστε να παρεμβαίνει μόνο όταν αυτό είναι απολύτως αναγκαίο και κατά τρόπο που να ελαχιστοποιεί την επιβάρυνση των οικονομικών φορέων, με μια χαλαρή δομή διακυβέρνησης» η οποία επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στα συστήματα «υψηλού κινδύνου».¹³³ Παρόλο που η Επιτροπή αναγνωρίζει και αναφέρεται ρητά στους διαφαινόμενους κινδύνους¹³⁴ που προκαλούνται από την αδιαφάνεια των αλγόριθμων που καθιστά συχνά τα συμπεράσματά τους (outputs) ανέλεγκτα, την παρεμβατικότητα των τεχνολογιών βιομετρικής ταυτοποίησης, τα σημαντικά σφάλματα που υπονομεύουν την ιδιωτικότητα και την αρχή της μη διάκρισης των πολιτών επιτρέπει στα περισσότερα συστήματα ΤΝ να διατίθενται και να χρησιμοποιούνται με ελάχιστες απαιτήσεις.

Συνοπτικά, το μεγαλύτερο μέρος συστημάτων ΤΝ που χρησιμοποιούνται σήμερα αφήνεται παντελώς αρρύθμιστο με μόνη την «παρότρυνση» για υιοθέτηση «κανόνων συμπεριφοράς» ενώ δυνητικά επικίνδυνα συστήματα ΤΝ, με σοβαρές και εμπεριστατωμένες αμφιβολίες ως προς την επιστημονική τους εγκυρότητα- όπως τα συστήματα αναγνώρισης συναισθημάτων, επιτρέπονται με μόνη την υποχρέωση ενημέρωσης του χρήστη.

Όπως είδαμε παραπάνω, όσον αφορά τις χρήσεις που προκαλούν **μη αποδεκτούς κινδύνους**, ο κανονισμός αφήνει σημαντικά κενά που ενδέχεται να θίξουν τα δικαιώματα των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο ή προσφύγων. Ειδικότερα, ο ιδιαίτερα περιορισμένος κατάλογος των κατηγοριών ευάλωτων προσώπων (ηλικία, σωματική ή πνευματική αναπηρία) που προβλέπεται στη διάταξη του άρθρου 5(1)(β) δεν αναγνωρίζει σημαντικά στοιχεία ευαλωτότητας που βρίσκονται στους μεταναστευτικούς/προσφυγικούς πληθυσμούς και σχετίζονται με το φύλο, την οικονομική κατάσταση, το χρώμα και τη φυλή ενώ ακόμα περισσότερο δεν αναγνωρίζει ότι ανάμεσα στους πληθυσμούς αυτούς υπάρχουν πρόσωπα που υπό ορισμένες συνθήκες, που σχετίζονται με τα βιώματά τους κατά το ταξίδι

¹³³ ο.π., κεφ. 4

¹³⁴ Κεφ. 1 Ανακοίνωσης της Επιτροπής, ο.π.

ή τις συνθήκες διαβίωσής τους, δύνανται να θεωρηθούν ευάλωτα λόγω μόνης της ιδιότητάς τους ως αιτούντων διεθνή προστασία¹³⁵.

Ως προς την απαγόρευση της κοινωνικής βαθμολόγησης αυτή καλύπτει όπως προαναφέρθηκε τις περιπτώσεις που η κοινωνική βαθμολόγηση οδηγεί σε *δυσμενή μεταχείριση σε πλαίσιο άλλο από αυτό στο οποίο δημιουργήθηκαν ή συλλέχθηκαν τα δεδομένα αρχικά*. Έτσι, τα δεδομένα που συλλέγονται παραδείγματος χάριν από τις μεγάλες βάσεις της ΕΕ (ETIAS, VIS) οι οποίες εξαιρούνται του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού, δε μπορεί να θεωρηθούν ότι εισήχθησαν σε πλαίσιο άλλο απ' αυτό που χρησιμοποιούνται (μετανάστευση/ άσυλο) και η εφαρμογή της εν λόγω διάταξης στο πεδίο της μετανάστευσης και του ασύλου εξαρτάται μόνο από το κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ότι η μεταχείριση τους είναι δυσμενής, έννοια που δε διευκρινίζεται στον Κανονισμό.¹³⁶

Περαιτέρω, ο Κανονισμός **δεν απαγορεύει** την απομακρυσμένη βιομετρική ταυτοποίηση, σε πραγματικό ή μεταγενέστερο χρόνο, στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου. Παρόλο που όπως επισημάνθηκε παραπάνω, στην περίπτωση αυτή ισχύει ο GDPR που θέτει πολύ αυστηρές προϋποθέσεις (ενημέρωση της χρήσης και των σκοπών και συναίνεση) έχει πολλαπλώς επισημανθεί στη θεωρία ότι στο μεταναστευτικό πλαίσιο, όπου η συναίνεση ή μη των θιγόμενων προσώπων επηρεάζει την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες ζωτικής σημασίας καθώς αυτές σχετίζονται με την πρόσβασή τους σε διαδικασίες από τις οποίες θα κριθεί το μελλοντικό καθεστώς διαμονής τους ή την πρόσβασή τους σε σημαντικές υπηρεσίες ή παροχές όπως η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, το κατά πόσο η συναίνεση είναι ουσιαστική ή ενημερωμένη αμφισβητείται έντονα.¹³⁷

Ακόμα σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι η μη καθολική απαγόρευση της χρήσης τεχνολογιών βιομετρικής ταυτοποίησης αγνοεί **σημαντικά, δομικά προβλήματα των συστημάτων αυτών** τα οποία αντανακλούν τις υφιστάμενες ανισότητες, τις αναπαράγουν και είναι εξαιρετικά πιθανόν να οδηγήσουν σε άδικα αποτελέσματα. Σημειώνεται ότι έχει παρατηρηθεί ότι στα συστήματα αυτά έχουν εντοπιστεί μεροληψίες προς τα άτομα με σκούρο δέρμα με σημαντικά υψηλότερα ποσοστά σφάλματος για τα μαύρα άτομα και τους

¹³⁵ *M.S.S. v. Belgium and Greece*, Application no. 30696/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 January 2011, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-103050%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-103050%22]})

¹³⁶ Statewatch, *A Clear and Present Danger*, 2023, σελ. 7, διαθέσιμο στο: <https://www.statewatch.org/publications/reports-and-books/a-clear-and-present-danger-missing-safeguards-on-migration-and-asylum-in-the-eu-s-ai-act/>

¹³⁷ Nalbandian, L. *An eye for an 'I': a critical assessment of artificial intelligence tools in migration and asylum management*. CMS 10, 32 (2022). <https://doi.org/10.1186/s40878-022-00305-0>

έγχρωμους.¹³⁸ Για παράδειγμα, ένα εργαλείο TN που χρησιμοποιείται για σκοπούς επιβολής του νόμου είχε ποσοστό σφάλματος μόλις 0,8% για τους λευκούς άνδρες, αλλά πολύ υψηλότερο ποσοστό σφάλματος για τις μαύρες γυναίκες που φτάνει το 34.7%.¹³⁹

Περαιτέρω, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο Παράρτημα III, στις χρήσεις συστημάτων TN που προκαλούν **υψηλούς κινδύνους**, περιλαμβάνονται χρήσεις που αφορούν τη διαχείριση των συνόρων συμπεριλαμβανομένων συστημάτων που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση κινδύνου στον τομέα της ασφάλειας, της παράτυπης μετανάστευσης ή της υγείας, για τον έλεγχο γνησιότητας εγγράφων, για την πρόβλεψη των τάσεων στη μετανάστευση, για την αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων κατά την εξέταση αιτήσεων ασύλου, αιτήσεων για βίζα και για άδεια παραμονής, για την παρακολούθηση, αναγνώριση και ταυτοποίηση φυσικών προσώπων στο πλαίσιο της διαχείρισης των συνόρων.¹⁴⁰ Τα συστήματα αυτά θα μπορούν να χρησιμοποιούν δημόσιες αρχές ή οργανισμοί που ενεργούν «για λογαριασμό τους», όπως η FRONTEX, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ή άλλοι οργανισμοί. Πολλά από αυτά τα συστήματα χρησιμοποιούν εργαλεία για την ανίχνευση της συναισθηματικής κατάστασης ενός προσώπου, τεχνολογία που έχει δεχτεί σοβαρή κριτική για την επιστημονική της εγκυρότητα η οποία δεν έχει αποδειχτεί.¹⁴¹

Κρίσιμο είναι να επισημανθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 83 του προτεινόμενου Κανονισμού δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του τα συστήματα TN «που αποτελούν συστατικά στοιχεία όλων των βάσεων δεδομένων της ΕΕ στον τομέα της διαχείρισης των συνόρων που έχουν διατεθεί στην αγορά ή έχουν τεθεί σε λειτουργία πριν από 12 μήνες από την τελική ημερομηνία εφαρμογής». Αυτό σημαίνει ότι τα συστήματα TN που χρησιμοποιούνται από τις μεγάλες βάσεις δεδομένων που αναφέρθηκαν παραπάνω (SIS, ETIAS, VIS Eurodac) και τα οποία επηρεάζουν άμεσα και κατά κόρον τον μεταναστευτικό και

¹³⁸ Anne Dulka, *The Use of Artificial Intelligence in International Human Rights Law*, 26 Stan. Tech. L. Rev. (2023), σελ. 355

¹³⁹ Buolamwini, J., Gebru, T. "Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification." *Proceedings of Machine Learning Research* 81:1–15, 2018 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, σελ. 9, διαθέσιμο στο: <https://www.media.mit.edu/publications/gender-shades-intersectional-accuracy-disparities-in-commercial-gender-classification/>

¹⁴⁰ ANNEXES to the Artificial Intelligence Act, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e0649735-a372-11eb-9585-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF

¹⁴¹ European Data Protection Supervisor (EDPS) and the European Data Protection Board (EDPB), *Joint Opinion 5/2021 on the proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act)*, 2021, διαθέσιμο στο: https://edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb-edps_joint_opinion_ai_regulation_en.pdf

προσφυγικό πληθυσμό δεν υπέχουν την υποχρέωση να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις και την αξιολόγηση που προβλέπεται στον Κανονισμό, ακόμα κι αν χρησιμοποιούν συστήματα που θεωρούνται υψηλού κινδύνου.

Ακόμα σημαντικότερο, ιδίως ενόψει της έκτασης που καταλαμβάνει στη μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης, η εξωτερίκευση της διαχείρισης της μετανάστευσης αλλά και των διαδικασιών απόδοσης καθεστώσ είναι το γεγονός ότι οι προτεινόμενοι κανόνες αφήνουν ανοιχτές διόδους για την ανάπτυξη εργαλείων ΤΝ εκτός της ΕΕ. Συγκεκριμένα, δεν αναφέρεται αν τα συστήματα υψηλού κινδύνου θα υπόκεινται σε οποιεσδήποτε αξιολογήσεις κινδύνου όταν χρησιμοποιούνται εκτός της Ένωσης. Έτσι, οι κοινοπραξίες ερευνητικών έργων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ που αναπτύσσουν παρεμβατικά εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης θα μπορούν ακόμη να πωλούν τους καρπούς της έρευνάς τους σε τρίτες χώρες, εξάγοντας τεχνητή νοημοσύνη και τεχνογνωσία στον υπόλοιπο κόσμο. Με αυτόν τον τρόπο, τα συστήματα ΤΝ που προσανατολίζονται στην επιτήρηση θα μπορούσαν να σχεδιάζονται και να αναπτύσσονται στην ΕΕ χωρίς περιορισμούς και στη συνέχεια να πωλούνται σε τρίτες χώρες για συνοριακές πρακτικές διαχείρισης και επιτήρησης, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την εξωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ.¹⁴² Η σιωπή του Κανονισμού ως προς αυτό το σκέλος δεν προκαλεί έκπληξη. Εδώ και χρόνια, και κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την AI Act, η ΕΕ και κράτη μέλη της εξακολουθούν να χρηματοδοτούν την ανάπτυξη και δοκιμή συστημάτων ΤΝ που ο κανονισμός θεωρεί επικίνδυνα. Σύμφωνα με το Statewatch, από το 2007 έως το 2022 έχουν δαπανηθεί περισσότερα από 340 εκατομμύρια ευρώ για τεχνολογίες που θα ήταν είτε υψηλού κινδύνου είτε μη ρυθμιζόμενες σύμφωνα με τον νέο κανονισμό.¹⁴³

Σύμφωνα δε με το άρθρο 2 του προτεινόμενου κανονισμού, όταν οι αρχές τρίτων χωρών «χρησιμοποιούν συστήματα ΤΝ στο πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας ή συμφωνιών για την επιβολή του νόμου και τη δικαστική συνεργασία με την Ένωση ή με ένα ή περισσότερα κράτη μέλη» και «αξιολογείται» ότι διαθέτουν διασφαλίσεις, οι κανονισμοί του Κανονισμού

¹⁴² Metcalfe, Philippa, [Dencik, Lina](https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/), Chelioudakis, Eleftherios and van Eerd, Boudewijn 2023. *Risking lives: Smart borders, private interests and AI policy in Europe*. [Project Report]. Cardiff: Data Justice Lab. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/>

¹⁴³ Statewatch, [EU has spent over 340 million on border AI technology that new laws fail to regulate](https://www.statewatch.org/news/2022/may/eu-has-spent-over-340-million-on-border-ai-technology-that-new-law-fails-to-regulate/), 2022, <https://www.statewatch.org/news/2022/may/eu-has-spent-over-340-million-on-border-ai-technology-that-new-law-fails-to-regulate/>

για την ΤΝ και οι εγγυήσεις δεν εφαρμόζονται.¹⁴⁴ Αυτό όμως αφήνει εντελώς απροστάτευτους τους μετανάστες και πρόσφυγες οι οποίοι ευρισκόμενοι ως επί το πλείστον σε χώρες με αμφισβητούμενες εγγυήσεις στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως είναι για παράδειγμα η Τουρκία ή Λιβύη, θα είναι εκτεθειμένοι σε χρήσεις νέων τεχνολογιών οι οποίες θεωρούνται μη αποδεκτές ή υψηλού κινδύνου στο εσωτερικό της ΕΕ.

Ως προς το ζήτημα των διακρίσεων, ο Κανονισμός εισάγει μια εξαίρεση στην απαγόρευση επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που απαγορεύονται από τον GDPR στο βαθμό που η επεξεργασία αυτή είναι απολύτως αναγκαία για την παρακολούθηση και διόρθωση περιπτώσεων μεροληψίας (bias) στα συστήματα ΤΝ. Η εξαίρεση αυτή ισχύει μόνο για τα συστήματα υψηλού κινδύνου. Παράλληλα και πάντα όσον αφορά τα συστήματα υψηλού κινδύνου προβλέπει υποχρεώσεις αναφορικά με την ποιότητα των δεδομένων για τους παρόχους και στο άρθρο 15 παρ. 3 κατάλληλα μέτρα για το μετριασμό των λεγόμενων *feedback loops*¹⁴⁵, δηλαδή της αναπαραγωγής προκαταλήψεων στα συστήματα που εξακολουθούν να «μαθαίνουν» μετά την έναρξης λειτουργίας τους.

Οι προβλέψεις αυτές που κρίνονται θετικές, αφορούν ωστόσο μόνο τα συστήματα υψηλού κινδύνου, αδυνατούν να αντιμετωπίσουν ζητήματα δομικών διακρίσεων στα συστήματα ΤΝ¹⁴⁶ όπως για παράδειγμα τα σοβαρά περιθώρια λάθους στα συστήματα ταυτοποίησης προσώπου όταν αφορούν μαύρα άτομα και γυναίκες ενώ έντονη κριτική έχει διατυπωθεί στην παράλειψη του Κανονισμού να ενσωματώσει στους τεχνικούς ελέγχους για προκαταλήψεις κάποιο ρόλο σε εμπειρογνώμονες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και άλλους φορείς για την ισότητα και την αντιμετώπιση των διακρίσεων¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Άρθρο 2 προτ. Κανονισμού, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/CJ40/DV/2023/05-11/ConsolidatedCA_IMCOLIBE_AI_ACT_EN.pdf

¹⁴⁵ Πρόκειται για την περίπτωση που αποφάσεις που βασίζονται σε προβλέψεις που γίνονται από ένα σύστημα ΤΝ επηρεάζουν τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στη συνέχεια για την επανεκπαίδευση ή την ενημέρωση του συστήματος, βλ. σχετικά European Union Agency for Fundamental Rights, *Bias in algorithms- Artificial Intelligence and Discrimination*, Vienna 2022, σελ. 21 <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm>

¹⁴⁶ EDRI, An EU Artificial Intelligence Act for Fundamental Rights- A Civil Society Statement, 30/11/2021, <https://edri.org/wp-content/uploads/2021/12/Political-statement-on-AI-Act.pdf>

¹⁴⁷ Equinet, AI Act Ensuring Equality in Europe: Our Recommendations, 11 Ιουλίου 2023, <https://equineteurope.org/ai-act-ensuring-equality-in-europe-our-recommendations/>

Το σημείο ωστόσο στο οποίο ο κανονισμός αποτυγχάνει εντελώς είναι η προστασία των θιγόμενων προσώπων. Πέραν του ότι η διαδικασία της τυποποίησης, που θα θέσει τους πραγματικούς όρους και προϋποθέσεις υπό τις οποίες συστήματα υψηλού κινδύνου θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν, είναι όπως προαναφέρθηκε μη προσβάσιμη στους «τελικούς χρήστες», ο Κανονισμός αποτυγχάνει πλήρως να θεσπίσει ένα μηχανισμό προσφυγής στη δικαιοσύνη.

Σε αρκετές υποθέσεις που αφορούσαν συστήματα ΤΝ, εθνικά δικαστήρια βασίστηκαν ιδίως τον GDPR αναγνωρίζοντας τη σημασία του όσον αφορά την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων. Ωστόσο σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις πρόσθετες εγγυήσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες ώστε να διασφαλιστούν συνταγματικά δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό, εθνικά δικαστήρια έθεσαν ειδικότερες απαιτήσεις για αυτοματοποιημένα συστήματα όπως απαιτήσεις αξιοπιστίας και χρήσης κριτηρίων, δεδομένων και μοντέλων που δεν εισάγουν διακρίσεις (υπόθεση eKasa στη Σλοβακία¹⁴⁸) αλλά και απαιτήσεις διαφάνειας και ερμηνευσιμότητας των αλγοριθμικών συστημάτων (υπόθεση Altomare¹⁴⁹). Στην υπόθεση SyRI, το ολλανδικό δικαστήριο έκρινε ότι το σύστημα δεν ήταν επαρκώς διαφανές και επαληθεύσιμο ενώ το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας έκρινε ότι τα συστήματα ΤΝ πρέπει να είναι ερμηνεύσιμα, δηλαδή οι πληροφορίες τους να είναι κατανοητές τόσο για τους πολίτες όσο και για το δικαστήριο και για το λόγο αυτό θα πρέπει να συνοδεύονται από εξηγήσεις που να διευκρινίζουν με ποιο τρόπο ο νομικός κανόνας μεταφράστηκε σε τεχνικό τύπο. Επιπλέον, εθνικά δικαστήρια καθόρισαν υποχρεώσεις για τις δημόσιες αρχές που χρησιμοποιούν αυτοματοποιημένα συστήματα, όπως η υποχρέωση δημοσίευσης και παροχής πληροφοριών σχετικά με τα χρησιμοποιούμενα συστήματα και διενέργειας εκτίμησης επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα εθνικά δικαστήρια έχουν αναγνωρίσει περαιτέρω τη σχέση μεταξύ της διαφάνειας και της αποτελεσματικής άσκησης των διαδικαστικών δικαιωμάτων κρίνοντας κατά της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας όταν υπάρχουν συγκρούσεις.¹⁵⁰

¹⁴⁸ βλ. The eKasa case, Slovakia: Supreme Constitutional Court, University of Antwerp, <https://www.uantwerpen.be/en/projects/aitax/publications/ekasa/>

¹⁴⁹ Palmiotto, Francesca: *Preserving Procedural Fairness in The AI Era: The Role of Courts Before and After the AI Act*, *VerfBlog*, 2023/1/05, <https://verfassungsblog.de/procedural-fairness-ai/>, DOI: [10.17176/20230105-121527-0](https://doi.org/10.17176/20230105-121527-0).

¹⁵⁰ Palmiotto, Francesca: *Preserving Procedural Fairness in The AI Era: The Role of Courts Before and After the AI Act*, *VerfBlog*, 2023/1/05, <https://verfassungsblog.de/procedural-fairness-ai/>, DOI: [10.17176/20230105-121527-0](https://doi.org/10.17176/20230105-121527-0).

Είναι αμφίβολο αν ο προτεινόμενος Κανονισμός ενισχύει τα παραπάνω ή θα λειτουργήσει τελικά ως εμπόδιο στον «ακτιβισμό» των εθνικών δικαστηρίων να διασφαλίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα βασιζόμενες στα εθνικά συντάγματα και νομοθεσία τα θεμελιώδη δικαιώματα.¹⁵¹ Ο προτεινόμενος Κανονισμός προβλέπει περιορισμένες υποχρεώσεις διαφάνειας για τα συστήματα «περιορισμένου κινδύνου»¹⁵², η υποχρέωση ερμηνευσιμότητας του συστήματος αφορά το χρήστη, που θα είναι ως επί το πλείστον τα κράτη (και όχι τον τελικό χρήστη που είναι ο άμεσα θιγόμενος) ενώ εξαιρεί από την εγγραφή στη δημόσια βάση δεδομένων συστημάτων ΤΝ υψηλού κινδύνου που προβλέπεται στο άρθρο 60 του προτεινόμενου Κανονισμού, δηλαδή τα συστήματα που χρησιμοποιούνται για σκοπούς επιβολής του νόμου.

Έχει υποστηριχτεί ότι ο προτεινόμενος Κανονισμός για την ΤΝ ενόψει της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου κινδυνεύει «να περιορίσει- στο όνομα του ελεύθερου εμπορίου τις δυνατότητες των κρατών να προστατέψουν θεμελιώδη δικαιώματα, καταλήγοντας στο αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αφήνοντας δηλαδή αρρύθμιστο και στο έλεος της αγοράς και των ιδιωτικών εταιρειών το μεγαλύτερο μέρος των συστημάτων ΤΝ».¹⁵³

Συμπεράσματα- Επίλογος

Η χρήση νέων τεχνολογιών στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς στο πλαίσιο της γενικότερης προώθησης της τεχνητής νοημοσύνης και των υποσχέσεων για περισσότερη αποτελεσματικότητα στη διαχείριση της μετανάστευσης. Η χρήση των τεχνολογιών αυτών έχει μια αναμφίβολα θετική διάσταση καθώς διευκολύνει την πρόσβαση στη πληροφόρηση των μεταναστών, αιτούντων διεθνή προστασία και προσφύγων, την καλύτερη προετοιμασία των κρατών μελών και των οργανισμών της ΕΕ στην υποδοχή και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών αλλά και την επιτάχυνση των διαδικασιών απόδοσης καθεστώτος. Επιπλέον, οι νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται για τη διάσωση ανθρώπων σε κίνδυνο αλλά και για την απόδειξη παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

¹⁵¹ Ο.π

¹⁵² Άρθρο 52 προτεινόμενου Κανονισμού.

¹⁵³ Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/crl-2021-220402>

Όπως αναδείχθηκε ωστόσο παραπάνω, η χρήση αυτή έχει παράλληλα δεχτεί τεκμηριωμένη κριτική τόσο για την επιστημονική επάρκεια ορισμένων συστημάτων, για την ακρίβεια τους αλλά και για τις επιπλοκές που προκαλεί στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η επάρκεια των απαιτήσεων που προβλέπει ο Κανονισμός για την ΤΝ για τη συμμόρφωση των συστημάτων αυτών με τα ανθρώπινα δικαιώματα αμφισβητείται έντονα ενώ η μέχρι τώρα χρήση τους έχει επανειλημμένα αναδείξει τον εγγενή κίνδυνο τα συστήματα αυτά να ενσωματώνουν προκαταλήψεις που καταλήγουν σε διακρίσεις ή η λειτουργία τους να είναι σε μεγάλο βαθμό ανέλεγκτη λόγω του σχεδιασμού τους.

Από την άλλη, ο μεταναστευτικός και προσφυγικός πληθυσμός είναι ακριβώς λόγω της κατάστασής του ένας πληθυσμός ευάλωτος με περιορισμένες δυνατότητες προσφυγής στη δικαιοσύνη και αναζήτησης επανόρθωσης της βλάβης ή αποζημίωσης. Παράλληλα, ένα λάθος συμπέρασμα ή εκτίμηση στο πλαίσιο του μεταναστευτικού και ιδίως του προσφυγικού δικαίου είναι δυνατόν να απειλήσει θεμελιώδη δικαιώματα όπως αυτό στη ζωή ή την προσωπική ελευθερία. Η ευαλωτότητα του πληθυσμού αυτού αυξάνεται ακόμα περισσότερο ενόψει της ευρωπαϊκής πολιτικής η οποία τείνει να τον τοποθετεί τα τελευταία χρόνια σε μία διαρκή κατάσταση εξαίρεσης, εξάγει τη φύλαξη των συνόρων της αλλά και τις διαδικασίες απόδοσης καθεστώτος σε χώρες με ελάχιστες ή και ανύπαρκτες εγγυήσεις προστασίας των δικαιωμάτων τους και υπό καθεστώς που αποκλείει την ευθύνη των ευρωπαϊκών κρατών για παραβιάσεις.

Όπως επισημάνθηκε, ο προτεινόμενος Κανονισμός για την ΤΝ εγκλωβισμένος στο πρότυπο των κανονισμών για την ασφάλεια προϊόντων αδυνατεί να αντιμετωπίζει με τρόπο αποτελεσματικό τις σοβαρότατες προκλήσεις στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όσον αφορά ειδικότερα τα δικαιώματα των μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων διεθνή προστασία ο προτεινόμενος Κανονισμός ταξινομεί μεν τα συστήματα που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν στο πεδίο αυτό ως υψηλού κινδύνου αλλά δεν αναγνωρίζει περαιτέρω καμία ιδιαίτερη ανάγκη προστασίας των μεταναστών, προσφύγων ή αιτούντων διεθνή προστασία παρά την καταφανή του ευαλωτότητα ιδίως απέναντι στο να υποστούν διακρίσεις και να αναζητήσουν δικαστική προστασία. Επιπλέον, αφήνει μεγάλο περιθώριο χρήσης ακόμα και μη αποδεκτών συστημάτων από τρίτα κράτη στα οποία η ΕΕ έχει αναθέσει την επίβλεψη των εξωτερικών της συνόρων αλλά και μέρος των διαδικασιών απόδοσης καθεστώτος.

Χωρίς να προκαλεί έκπληξη, η επισκόπηση του Κανονισμού κάνει σαφές ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και ακόμα περισσότερο των δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών, υπήρξε μια διακηρυκτική και μόνο προτεραιότητα για την ΕΕ σε αντίθεση με την πρόθεση της Επιτροπής να καταστήσει την ευρωπαϊκή αγορά ελκυστική και ελεύθερη από περιορισμούς για την ανάπτυξη της ΤΝ. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι υπερβολικό να υποστηριχθεί ότι ο προτεινόμενος Κανονισμός περισσότερο περιορίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, περιορίζοντας τη δυνατότητα επίκλησης του υπάρχοντος προστατευτικού νομικού πλαισίου τους, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία και κεφάλαια σε βιβλία:

- Benjamin, P. (2019), *Race After Technology*, Cambridge, United Kingdom, Polity Press, Noble, S., (2018) *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism* New York, New York University Press.
- Bradford, Anu and Bradford, Anu, The Brussels Effect (2012). Northwestern University Law Review, Vol. 107, No. 1, 2012, Columbia Law and Economics Working Paper No. 533, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2770634>
- Crawford, Kate. *The Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Yale University Press, 2021. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ghv45t>
- FITZGERALD DAVID SCOTT, *Refuge Beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers*, New York: Oxford University Press, 2019
- Langdon Winner, *The Whale and The Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology* Chicago, University of Chicago Press, 1986)
- Moreno-Lax, Violeta and Giuffré, Mariagiulia, The Rise of Consensual Containment: From 'Contactless Control' to 'Contactless Responsibility' for Forced Migration Flows (March 31, 2017). S. Juss (ed.), *Research Handbook on International Refugee Law* (Edward Elgar, Forthcoming), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3009331>
- Moreno-Lax, Violeta (2022)'The Informalisation of the External Dimension of EU Asylum Policy: The Hard Implications of Soft Law', in Tsourdi and De Bruycker (eds), *Research Handbook on EU Immigration and Asylum Law* (282-304). Edward Elgar <https://www.eustudies.org/conference/papers/download/965>
- Niederberger, A. (2023). Europe's Migration Policy Between a Global and Local Legitimation Crisis. In *Cosmopolitan Norms and European Values* (pp. 34-58). Routledge.

Ακαδημαϊκά άρθρα, μελέτες, εκθέσεις:

- Andrade, Paula Garcia, EU cooperation on migration with partner countries within the New Pact: new instruments for a new paradigm?, 8 Δεκεμβρίου 2020, <https://eumigrationlawblog.eu/eu-cooperation-on-migration-with-partner-countries-within-the-new-pact-new-instruments-for-a-new-paradigm/>
- Andreou A., e-Securing the EU Borders: AI in European Integrated Border Management, (2023) *Journal of Politics and Ethics in New Technologies AI*, vol.2 No 1, διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/jpentai/article/view/34287>
- Besters, M., & Brom, F. W. (2010). 'Greedy' Information Technology: The Digitalization of the European Migration Policy. *European Journal of Migration and Law*, 12(4), 455-470. <https://doi.org/10.1163/157181610X535782>

- Brouwer, E. (2021). *Schengen and the Administration of Exclusion: Legal Remedies Caught in between Entry Bans, Risk Assessment and Artificial Intelligence*, *European Journal of Migration and Law*, 23(4), 485-507. doi: <https://doi.org/10.1163/15718166-12340115>
- Buolamwini, J., Gebru, T. "Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification." *Proceedings of Machine Learning Research* 81:1–15, 2018 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, διαθέσιμο στο: <https://www.media.mit.edu/publications/gender-shades-intersectional-accuracy-disparities-in-commercial-gender-classification/>
- Citizen Lab and International Human Rights Program, *Bots at the Gate: A Human Rights Analysis of Automated Decision-Making in Canada's Immigration and Refugee System*, Faculty of Law, University of Toronto, Research Report No. 114, University of Toronto, September 2018.
- De Bruycker, Philippe. 2020. *The New Pact on Migration and Asylum: What it is not and what it could have been*, EU Immigration and Asylum Law and Policy, eumigrationlawblog.eu, διαθέσιμο στο: <https://eumigrationlawblog.eu/the-new-pact-on-migration-and-asylum-what-it-is-not-and-what-it-could-have-been/>
- Dulka A., *The Use of Artificial Intelligence in International Human Rights Law*, 26 Stan. Tech. L. Rev. (2023), σελ. 355
- Edwards L., Expert Opinion: Regulating AI in Europe, Ada Lovelace Institute (2022), διαθέσιμο στο: <https://www.adalovelaceinstitute.org/report/regulating-ai-in-europe/#fn-13>
- Elspeth Guild, Negotiating with Third Countries under the New Pact: Carrots and Sticks?, 27 Νοεμβρίου 2020, <https://eumigrationlawblog.eu/negotiating-with-third-countries-under-the-new-pact-carrots-and-sticks/#more-3368>
- European Data Protection Board and European Data Protection Supervisor, Joint Opinion 5/2021 on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)' (18 June 2021), διαθέσιμο στο: https://edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/edpb-edps-joint-opinion/edpb-edps-joint-opinion-52021-proposal_en
- European Union Agency for Fundamental Rights, Bias in algorithms- *Artificial Intelligence and Discrimination*, Vienna 2022, σελ. 19 <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm>
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), Opinion 1/2015, 4 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο στο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-opinion-1-2015-ecri.pdf
- Evans, M. Galani, S (2021), *The Views of the Human Rights Committee in A.S., D.I., O.I. and G.D. v Italy and the Right to Life at Sea*, <https://legalresearch.blogs.bris.ac.uk/2021/05/the-views-of-the-human-rights-committee-in-a-s-d-i-o-i-and-g-d-v-italy-and-the-right-to-life-at-sea/>

- Gelb, S., Krishnan, A. (2018) Technology, migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://odi.org/en/publications/technology-migration-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development/>
- Gerards Janneke, Xenidis Raphaele, Algorithmic discrimination in Europe: Challenges and opportunities for gender equality and non-discrimination law, 2020, European Commission, <https://op.europa.eu/nl/publication-detail/-/publication/082f1dbc-821d-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>
- Hathaway, James C. (2015), *Non-Refoulement in a World of Cooperative Deterrence*, T. Gammeltoft-Hansen, co-author. Colum. J. Transnat'l L. 53, no. 2: 235-84, <https://repository.law.umich.edu/articles/1485/>
- Hein, Christopher, *Old wine in new bottles? Monitoring the debate on the New EU Pact on Migration and Asylum*, Heinrich-Böll-Stiftung, 16 Ιουνίου 2021, διαθέσιμο στο: https://eu.boell.org/en/2021/06/16/old-wine-new-bottles-monitoring-debate-new-eu-pact-migration-and-asylum#_ftn1
- International Organization for Migration (IOM), 2023, Harnessing data innovation for migration policy: A Handbook for practitioners. IOM, Geneva.
- Metcalfe, Philippa, Dencik, Lina, Chelioudakis, Eleftherios and van Eerd, Boudewijn 2023. *Risking lives: Smart borders, private interests and AI policy in Europe*. [Project Report]. Cardiff: Data Justice Lab. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/162104/>
- Monedero JS & Dencik L, *The politics of deceptive borders: 'biomarkers of deceit' and the case of iBorderCtrl*, 2020, doi.org/10.1080/1369118X.2020.1792530
- Moreno-Lax, V. (2020). *The Architecture of Functional Jurisdiction: Unpacking Contactless Control—On Public Powers, S.S. and Others v. Italy, and the “Operational Model”*. German Law Journal, 21(3), 385-416. [doi:10.1017/glj.2020.25](https://doi.org/10.1017/glj.2020.25)
- Müller, P., & Slominski, P. (2020). *Breaking the legal link but not the law? The externalization of EU migration control through orchestration in the Central Mediterranean*. *Journal of European Public Policy*, 1–20. doi:10.1080/13501763.2020.175
- Nalbandian, L. *An eye for an 'I': a critical assessment of artificial intelligence tools in migration and asylum management*. CMS 10, 32 (2022). <https://doi.org/10.1186/s40878-022-00305-0>
- Napolitano A., *Artificial Intelligence: the new frontier of the EU's border externalisation strategy*, Ιούλιος 2023, EUROMED RIGHTS, https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2023/07/Euromed_AI-Migration-Report_EN-1.pdf
- Ozkul, D. 2023. Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford
- Palmiotto, Francesca: *Preserving Procedural Fairness in The AI Era: The Role of Courts Before and After the AI Act*, *VerfBlog*, 2023/1/05, <https://verfassungsblog.de/procedural-fairness-ai/>, DOI: [10.17176/20230105-121527-0](https://doi.org/10.17176/20230105-121527-0).

- Rachovitsa A., Johann N., *The Human Rights Implications of the Use of AI in the Digital Welfare State: Lessons Learned from the Dutch SyRI Case*, *Human Rights Law Review*, Volume 22, Issue 2, June 2022, ngac010, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac010>
- Rodrigo Vallejo, *The Private Administrative Law of Technical Standardization*, *Yearbook of European Law*, Volume 40, 2021, Pages 172–229, <https://doi.org/10.1093/yel/yeab011>
- Sánchez-Monedero, J. (2018). *The datafication of borders and management of refugees in the context of Europe*. Cardiff University. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/128361/>
- Statewatch, *A Clear and Present Danger*, 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.statewatch.org/publications/reports-and-books/a-clear-and-present-danger-missing-safeguards-on-migration-and-asylum-in-the-eu-s-ai-act/>
- Tuori, K. (2022). *The invention of the European legal tradition and the narrative of rights*. *Journal of European Studies*, 52(3-4), 204-218. <https://doi.org/10.1177/00472441221115569>
- UN Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief (2021), *Freedom of Thought*, A/76/380, Οκτώβριος 2021, διαθέσιμο στο: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F76%2F380&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>
- UN Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, *Report: Racial discrimination and emerging digital technologies: a human rights analysis*, 18 June 2020, παρ. 17, <https://undocs.org/A/HRC/44/57>
- UNHCR, *Submission by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees in the case of S.A.A. and Others v. Greece (No. 22146/21) before the European Court of Human Rights*, July 2022, <https://www.refworld.org/country,,,GRC,,62f39cb44,0.html>
- Valianatou, A, Toremark, L., *The way forward for EU migration and asylum policy*, Chatham House, 29 Απριλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.chathamhouse.org/2023/04/way-forward-eu-migration-and-asylum-policy>
- van Gestel, R., & Micklitz, H. W. (2013). *European integration through standardization: How judicial review is breaking down the club house of private standardization bodies*. *Common Market Law Review*, 50(1), 145-181
- Vavoula Niovi, 'The European Commission package of ETIAS consequential amendments. Substitute impact assessment', EPRS (Brussels 2019), διαθέσιμο στο: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU\(2019\)642808_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642808/EPRS_STU(2019)642808_EN.pdf)
- Veale, M. & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). *Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach*. *Computer Law Review International*, 22(4), 97-112. <https://doi.org/10.9785/cri-2021-220402>

- Veen.Ch, *Landmark judgement from the Netherlands on digital welfare states and human rights*, (2020), Open Global Rights, <https://www.openglobalrights.org/landmark-judgment-from-netherlands-on-digital-welfare-states/>

Κείμενα πολιτικής Ε.Ε., Νομοθεσία, Δικαστικές αποφάσεις:

- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Προώθηση μιας ευρωπαϊκής προσέγγισης της τεχνητής νοημοσύνης, COM(2021) 205 final, 21.4.2021, σελ. 1 (ο τονισμός όπως στο πρωτότυπο), διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0205>
- A European approach to artificial intelligence, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>
- The European Agenda on Migration- COM (2015)240. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/226727/Session_1_-_communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
- European Commission- New Pact on Migration, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/new-pact-migration-and-asylum_en https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/migration-and-asylum/new-pact-migration-and-asylum_en
- European Commission, 'A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity', 23 September 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_20_1706/IP_20_1706_EN.pdf
- EU Commission, "Regulatory framework proposal on artificial intelligence" <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>>
- ANNEXES to the Artificial Intelligence Act, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e0649735-a372-11eb-9585-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF
- European Commission. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive) (AILD)*. COM(2022) 496 final (European Commission, 2022)
- EU-Morocco mobility partnership, (2013) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_513
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Intelligent Portable Border Control System, <https://cordis.europa.eu/project/id/700626>
- EESC, SOC/649, A New Pact on Migration and Asylum, 27 Ιανουαρίου 2021, <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/new-pact-migration-and-asylum>

- Κανονισμός (ΕΕ) 2019/816 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τη θέσπιση κεντρικού συστήματος εντοπισμού των κρατών μελών που διαθέτουν πληροφορίες σχετικά με καταδικαστικές αποφάσεις εις βάρος υπηκόων τρίτων χωρών και ανιθαγενών (ECRIS-TCN) με σκοπό τη συμπλήρωση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου, και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1726, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32019R0816>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019R0817>
- Κανονισμός για τη FRONTEX (ΕΕ) 2019/1896
- ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2016/679 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), ΟJ 2016 L 119/1
- ΑΠΏΦΑΣΗ αριθ. 768/2008/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΪ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 9ης Ιουλίου 2008 για κοινό πλαίσιο εμπορίας των προϊόντων και για την κατάργηση της απόφασης 93/465/ΕΟΚ του Συμβουλίου, L 218/82
- *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, Application no. 27765/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23 February 2012, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-109231%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-109231%22]})
- A.S., D.I., O.I., and G.D. v. Italy, Communication No. 3042/2017 (U.N. Hum. Rts. Comm.) View Adopted: 2020.11.04, <https://ccprcentre.org/decision/17161>
- CJEU- Ligue des droits humains C-817/19 ECLI:EU:C:2022:491
- *M.S.S. v. Belgium and Greece*, Application no. 30696/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 January 2011, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-103050%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-103050%22]})

Άρθρα σε ειδησεογραφικά μέσα, ιστοσελίδες:

- IBM, Introducing watsonx: The future of AI for business, 9 Μαΐου 2023, <https://www.ibm.com/blog/introducing-watsonx-the-future-of-ai-for-business/>
- Techwire Asia, Here are the most common uses of AI you can find today, 19 Μαΐου 2023, <https://techwireasia.com/2023/05/here-are-the-most-common-uses-of-ai-you-can-find-today/>
- Gem Siocon, Ways AI is Changing HR Departments, Business News Daily, 22 Ιουνίου 2023, <https://www.businessnewsdaily.com/how-ai-is-changing-hr>
- Edward Helmore, Artificial Intelligence- coming to a government near you soon?, The Guardian, 22 Απριλίου 2023,

<https://www.theguardian.com/technology/2023/apr/22/artificial-intelligence-ai-us-government>

- Janna Brancolini, Italy Turns to AI to Find Taxes in Cash-First Evasive Culture, Bloomberg Tax, 31 Οκτωβρίου 2022, <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/italy-turns-to-ai-to-find-taxes-in-cash-first-evasive-culture>
- Karen Hao, AI is sending people to jail- and getting it wrong, MIT Technology Review, 21 Ιανουαρίου 2019, <https://www.technologyreview.com/2019/01/21/137783/algorithms-criminal-justice-ai/>
- Jason Tashea, Courts are using AI to sentence criminals. That must stop now, Wired, 7 Απριλίου 2017, <https://www.wired.com/2017/04/courts-using-ai-sentence-criminals-must-stop-now/>
- IRCC Minister *Transition Binder 2021: Digital Platform Modernization and Transformation at IRCC*, <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/transparency/transition-binders/minister-2021/digital-platform-modernization-transformation.html>
- Gideon, Chr., (2023) *AI Facial Recognition Technology in the Canadian Immigration System*, CILA, <https://cila.co/ai-facial-recognition-technology-in-the-canadian-immigration-system/>
- Elle Hunt, *Facial Recognition to replace passports in security overhaul at Australian airports*, The Guardian, 22 Ιανουαρίου 2017, <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jan/22/facial-recognition-to-replace-passports-in-security-overhaul-at-australian-airports>
- PICUM, *The EU Migration Pact: Questions and Answers*, 18 Οκτωβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://picum.org/blog/eu-migration-pact-questions-answers/>
- Solidar Foundation, *EU Pact on Migration and Asylum: Member States' recent agreement is a severe blow back to protection standards in Europe*, 30 Ιουνίου 2023, <https://www.solidar.org/en/news/eu-pact-on-migration-and-asylum-member-states-recent-agreement-is-a-severe-blow-back-to-protection-standards-in-europe>
- *Migration Pact Agreement Point by Point*, 9 Ιουνίου 2023, European Council on Refugees and Exiles, διαθέσιμο στο: <https://ecre.org/editorial-migration-pact-agreement-point-by-point/>
- *The New European Union Pact on Migration: Racializing Migration To and In Europe*, European Network Against Racism, 20 Ιουνίου 2023, <https://www.enar-eu.org/wp-content/uploads/The-New-EU-Pact-on-Migration-Racializing-Migration-to-and-in-Europe-Formatted.pdf>
- Katy Fallon, *Greece embraces Ukrainians as the picture darkens for other refugees*, Al Jazeera, 1 Απριλίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/1/greece-embraces-ukrainians-as-picture-darkens-for-other-refugees>
- Reclaim your face, <https://reclaimyourface.eu/the-problem/>

- IOM, 'IOM Alarmed over Reports of Pushbacks from Greece at EU Border with Turkey', 11 June 2020, <https://www.iom.int/news/iom-alarmed-over-reports-pushbacks-greece-eu-border-turkey>
- CoE, The leaders of EU member states must commit to ending human rights violations against refugees, asylum seekers and migrants, 8/02/2023, <https://www.coe.int/el/web/commissioner/-/the-leaders-of-eu-member-states-must-commit-to-ending-human-rights-violations-against-refugees-asylum-seekers-and-migrants>
- The Guardian, 'Head of EU border agency Frontex resigns amid criticisms', 29 April 2022, available at: <https://bit.ly/3ohAnQD>.
- Full OLAF's report published by Der Spiegel available at: <https://bit.ly/45pnGDK>
- Committee on Budgetary Control, Report on discharge in respect of the implementation of the budget of the European Border and Coast Guard Agency for the financial year 2020 (2021/2146(DEC)), A9-0110/2022, 6 April 2022, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/43AQ5Fx>
- EUAA Press Release, EUAA and European Commission scientists unveil forecasting model for asylum-related migration, based on Big Data, 3 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://euaa.europa.eu/news-events/euaa-and-european-commission-scientists-unveil-forecasting-model-asylum-related-migration-based-big-data>
- Schengenvisa News, EU Introduces Forecasting Model for Asylum Applications- Aims to Foresee Application Rates to 4 Weeks in Advance, 4 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.schengenvisainfo.com/news/eu-introduces-forecasting-model-for-asylum-applications-aims-to-foresee-application-rates-to-4-weeks-in-advance/>
- Frontex, EU wide picture, <https://frontex.europa.eu/we-know/eu-wide-picture/>
- Answer given by Ms Johansson on behalf of the European Commission, (2022), ANNEX 1 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-003297-ASW_EN.html
- EUROMED, AI in Border Control and Surveillance, Νοέμβριος 2023, διαθέσιμο στο: https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2023/11/230929_SlideshowXAI.pdf
- Statewatch and EuroMed Rights, Europe's techno-borders, 10 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.statewatch.org/publications/reports-and-books/europe-s-techno-borders/>
- Kallenborn, Z. The Era of the Drone Swarm is Coming, and We Need to be Ready, 2018, Modern War Institute, διαθέσιμο στο: <https://mwi.usma.edu/era-drone-swarm-coming-need-ready/>
- Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, Specific REACTION: Real-time Artificial Intelligence for Borders Surveillance via RPAS data analytics to support Law Enforcement Agencies,
- Josephine Lulamae, Greece plans automated drones to spot people crossing border, Algorithmic Watch, 23 Σεπτεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://algorithmwatch.org/en/greece-plans-automated-drones/>

- Biometric Update, Partial success in transparency lawsuit into EU's AI lie detector research, 17 Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://www.biometricupdate.com/202112/partial-success-in-transparency-lawsuit-into-eus-ai-lie-detector-research>
- So that's it then? Agreement(s) on the EU asylum reform, Editorial, 6 Οκτωβρίου 2023, European Council on Refugees and Exiles, διαθέσιμο στο: <https://ecre.org/editorial-so-thats-it-then-agreements-on-the-eu-asylum-reform/>
- European Council Conclusions, 9 February 2023, διαθέσιμο στο: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/09/european-council-conclusions-9-february-2023/?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=European%20Council%20conclusions%2C%209%20February%202023
- UN- Regional Information Centre for Western Europe, Migration to the EU: facts, not perceptions, 14 Δεκεμβρίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://unric.org/en/migration-to-the-eu-facts-not-perceptions/>
- Urgent action needed over artificial intelligence risks to human rights, 15 Σεπτεμβρίου 2021, UN News, Global Perspective Human stories, <https://news.un.org/en/story/2021/09/1099972>
- Jackie Snow, We're in a diversity crisis: cofounder of Black in AI on what's poisoning algorithms in our lives, MIT Technology Review, 14 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.technologyreview.com/2018/02/14/145462/were-in-a-diversity-crisis-black-in-ais-founder-on-whats-poisoning-the-algorithms-in-our/>
- Pew Research Center, Home broadband adoption, computer ownership vary by race, ethnicity in US, 16 Ιουλίου 2021, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/07/16/home-broadband-adoption-computer-ownership-vary-by-race-ethnicity-in-the-u-s/>
- Business and Human Rights Resource Centre, Italy: Court rules against Deliveroo's rider algorithm, citing discrimination, 5 Ιανουαρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/italy-court-rules-against-deliveroos-rider-algorithm-citing-discrimination/>
- Mauritz Kop, EU Artificial Intelligence Act: The European Approach to AI, Transatlantic Antitrust and IPR Developments (2021), διαθέσιμο στο: <https://law.stanford.edu/publications/eu-artificial-intelligence-act-the-european-approach-to-ai/>
- EDRI, An EU Artificial Intelligence Act for Fundamental Rights- A Civil Society Statement, 30/11/2021, <https://edri.org/wp-content/uploads/2021/12/Political-statement-on-AI-Act.pdf>

- Mayson, Hayes & Curran, MEPs Adopt Parliamentary Committee Amendments to EU AI Act, 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.mhc.ie/latest/insights/substantial-changes-proposed-to-eu-ai-act>
- Statewatch, EU has spent over 340 million on border AI technology that new laws fail to regulate, 2022, <https://www.statewatch.org/news/2022/may/eu-has-spent-over-340-million-on-border-ai-technology-that-new-law-fails-to-regulate/>
- Equinet, AI Act Ensuring Equality in Europe: Our Recommendations, 11 Ιουλίου 2023, <https://equineteurope.org/ai-act-ensuring-equality-in-europe-our-recommendations/>